

Uchwała Nr V/41/15
Rady Powiatu w Rybniku
z dnia 26 marca 2015 r.

**w sprawie przyjęcia Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim
na lata 2015-2017**

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U.2013.595 j.t.), w związku z art. 180 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U.2013.135 j.t.) na wniosek Komisji Oświaty i Pomocy Społecznej

Rada Powiatu Rybnickiego uchwala, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się Powiatowy Program Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2015-2017 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Rybnickiego.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej podjęcia.

RADCA PRAWNY

Jakub Hamerlik
Kt 3142

PRZEWODNICZĄCY RADY

Jan Tokarz

Uzasadnienie

Zgodnie z art. 180 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do zadań własnych powiatu należy m.in. opracowanie i realizacja 3-letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej, zawierających między innymi coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych.

Celem Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej na terenie Powiatu Rybnickiego na lata 2015-2017 jest wspieranie rozwoju pieczy zastępczej w Powiecie Rybnickim ze szczególnym nastawieniem na formy rodzinnej pieczy zastępczej.

Program ten ustanawia kierunki działań mających na celu promocję, pozyskiwanie oraz szkolenie kandydatów na rodziny zastępcze. Kładzie nacisk na wsparcie funkcjonujących rodzin zastępczych, utrzymanie poziomu świadczonych usług w zakresie instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz na wsparcie procesu usamodzielniania pełnoletnich wychowanków rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej.

PROGRAM ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM NA LATA 2015-2017

dr Agata Zygmunt

SPIS TREŚCI

WSTĘP	2
1. PODSTAWY PRAWNE PROGRAMU	4
1.1. Regulacje prawne	4
1.2. Powiązanie z dokumentami strategicznymi	4
2. ZAGADNIENIA TEORETYCZNE ZWIĄZANE Z PIECZĄ ZASTĘPCZĄ	6
2.1. Rodzinna piecza zastępcza – rys historyczny	6
2.2. Formy i organizacja pieczy zastępczej	7
2.3. Przegląd definicji rodzin zastępczych	10
2.4. Typologie rodzin zastępczych	11
2.5. Motywacje leżące u podstaw powoływania do życia rodzin zastępczych	12
2.6. Podstawy prawne funkcjonowania rodzin zastępczych	13
2.7. Problemy rodzin zastępczych	15
3. PIECZA ZASTĘPCZA W POLSCE I W POWIECIE RYBNICKIM W ŚWIELE DANYCH STATYSTYCZNYCH	19
3.1. Piecza zastępcza w Polsce w liczbach	19
3.2. Piecza zastępcza w powiecie rybnickim w liczbach	20
4. ORGANIZACJA PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM	28
4.1. Założenia dotyczące organizacji pieczy zastępczej w powiecie rybnickim	28
4.2. Koncepcja systemu wsparcia dziecka w pieczy zastępczej w powiecie rybnickim	32
5. CELE PROGRAMU	35
6. MONITORING I EWALUACJA	44
7. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU	45
7.1. Podmioty realizujące program	46
7.2. Finansowanie programu	46
7.3. Monitoring i ewaluacja	46
ZAŁĄCZNIK – PROGRAM OSŁONOWY PRZECIWDZIAŁANIA WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU PEŁNOLETNICH WYCHOWANKÓW PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM NA LATA 2015- 2017	47
BIBLIOGRAFIA	51
NETOGRAFIA	51
SPIS DIAGRAMÓW	52
SPIS TABEL	52

WSTĘP

Rodzina stanowi jedną z najważniejszych grup i instytucji społecznych. Jak zauważa Tomasz Szlendak, jest fundamentalnym i konstytutywnym elementem każdego społeczeństwa, a rozumiana i traktowana w ten właśnie sposób staje się głównym budulcem społeczeństwa¹. Wielość socjologicznych, pedagogicznych i prawnych definicji rodziny skłania do poszukiwania jednej, uniwersalnej. Za taką właśnie uznać można definicję, zgodnie z którą rodzinę stanowi co najmniej jedna diada rodzic (dorosły opiekun) – dziecko². Akcent położony jest tu wyraźnie na dziecko, którego obecność warunkuje nie tylko istnienie rodziny, ale także – w wielu przypadkach – korzystanie z praw i przywilejów przynależnych rodzinie.

Warto podkreślić, że kondycja społeczeństwa i kondycja rodziny są silnie skorelowane: od tego, jak funkcjonują rodziny uzależniony jest dobrostan społeczeństwa. Zachodzi tu jednak również relacja odwrotna polegająca na tym, że rodzinę można potraktować jako tę instytucję czy grupę społeczną, w której – niczym w soczewce – skupiają się najważniejsze problemy społeczne. Dlatego też skutki rozmaitych instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych działań mających na celu kształtowanie warunków życia rodziny odczuwalne są nie tylko w obrębie „podstawowej komórki społecznej”, ale także w skali społecznej. Jest tak, ponieważ to właśnie na rodzinę nakłada się szereg obowiązków związanych z przygotowaniem młodego pokolenia do życia w społeczeństwie. Wśród funkcji, jakie przypisuje się rodzinie na plan pierwszy wysuwają się bowiem te, które związane są z wychowaniem młodego pokolenia i sprawowaniem pieczy nad nim. Prawidłowy przebieg procesów wychowawczych i socjalizacyjnych, inicjowanych w rodzinie warunkuje przygotowanie do pełnienia przez dzieci i młodzież ról społecznych także w innych niż rodzina zbiorowościach, m.in. w grupach rówieśniczych, zawodowych, w społeczeństwie czy w państwie. Z drugiej strony dysfunkcjonalność rodziny, polegająca na niewywiązywaniu się z powierzonych jej zadań, prowadzi do zaburzeń procesu socjalizacji, czego konsekwencją jest niewłaściwe lub nie dość staranne przygotowanie młodego pokolenia do życia w społeczeństwie.

Rodziny, których funkcjonowanie jest zaburzone często wymagają pomocy z zewnątrz, ponieważ same nie są w stanie rozwiązać problemów, które kumulując się i piętując, pogłębiają ich niewydolność. Instytucją, której zadaniem jest świadczenie szeroko rozumianej pomocy rodzinie jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, które jako instytucja publiczna adresuje swoje działania w szczególności w stronę tych rodzin, które znajdują się w sytuacji kryzysowej. Jednym z wielu zadań powierzonych PCPR jest organizacja pieczy zastępczej, której podlegają dzieci i młodzież pochodzące z rodzin, które – z różnych powodów – nie są w stanie właściwie lub w sposób kompletny i pełny zaspokajać potrzeb młodego pokolenia. Wspomaganie rodziny w wypełnianiu zadania wychowania i opieki nad dziećmi oznacza zaangażowanie wielu podmiotów, zarówno instytucjonalnych, jak i pozainstytucjonalnych, co z kolei wymaga stworzenia skoordynowanego i spójnego systemu pieczy zastępczej. Dlatego też celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017*. Projektodawcą jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku, które – w myśl przepisów *Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* z dnia 9 czerwca 2011 roku (Dz. U. nr 149, poz. 887 z dn. 21 lipca 2011 roku z późn. zm.) posiada kompetencje organizatora rodzinnej pieczy zastępczej.

¹ T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 95.

² Tamże, s. 113.

Prezentowany program składa się z ośmiu części. Pierwsza z nich omawia podstawy prawne programu. Z kolei w drugiej zawarto kluczowe zagadnienia związane z pieczą zastępczą: zaprezentowane zostały ustalenia definicyjne, kontekst historyczny, a także charakterystyka rodzin zastępczych, ukazano też problemy, z jakimi borykają się te rodziny. W części trzeciej przedstawiono stan pieczy zastępczej w powiecie rybnickim na tle kraju w świetle danych statystycznych. Część czwartą z kolei poświęcono charakterystyce sposobu organizacji pieczy zastępczej w powiecie. Najważniejsza część opracowania to część piąta, w której określone zostały cele *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017*. Wskazano kluczowe zadania przewidziane do realizacji, jak również podmioty odpowiedzialne za wykonanie poszczególnych zadań. Określono ponadto wskaźniki i spodziewane efekty tych działań. W części szóstej opisano zasady ewaluacji i monitoringu, zaś w siódmej wskazano źródła finansowanie programu. W części ostatniej, ósmej, opisano założenia *Programu Ośłonowego Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu Pełnoletnich Wychowanków Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017*. Wskazano adresatów i cele programu, podmioty realizujące go oraz źródła finansowania programu i zasady monitorowania jego efektów.

1. PODSTAWY PRAWNE PROGRAMU

1.1. Regulacje prawne

Założenia *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017* oraz koncepcja jego wdrażania, odpowiadają właściwym przepisom prawnym, do których należą:

- *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.);
- *Konwencji o Prawach Dziecka* (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526);
- ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 25 lipca 2014 r. *o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2014 r., poz. 1188);
- ustawa z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362 – tekst jednolity z późn. zm.);
- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 – tekst jednolity z późn. zm.);
- ustawa z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 – tekst jednolity z późn. zm.);
- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r., *w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej* (Dz. U. z 2011 r. Nr 292, poz. 1720);
- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. *w sprawie szkoleń dla kandydatów do sprawowania pieczy zastępczej* (Dz. U. z 2011 r. Nr 274, poz. 1620);
- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012r., *w sprawie udzielenia pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie* (Dz. U. poz. 954).

1.2. Powiązanie z dokumentami strategicznymi

Program Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017 jest związany z *Powiatową Strategią Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Rybnickim na lata 2014-2023*, w szczególności z celem strategicznym nr 2, który sformułowano w sposób następujący:

Sprawnie funkcjonująca rodzina zapewniająca prawidłowy rozwój dzieci

W ramach tego celu strategicznego założono realizację ośmiu celów operacyjnych, którymi są:

1. Wzrost efektywności instytucjonalnego systemu wsparcia rodziny.
2. Wzmocnienie wydolności wychowawczej rodzin biologicznych.
3. Zwiększenie liczby miejsc w rodzinnych formach pieczy zastępczej w szczególności w rodzinach zawodowych.
4. Wzmocnienie współpracy pomiędzy instytucjami działającymi w obrębie pieczy zastępczej.

5. Zapewnienie wsparcia specjalistycznego osobom sprawującym pieczę zastępczą oraz dzieciom umieszczonym w pieczy.
6. Poszerzenie zakresu usług świadczonych na rzecz dzieci opuszczających pieczę zastępczą.
7. Budowanie „ponadresortowej” sieci współpracy pomiędzy podmiotami wspierającymi rodzinę.
8. Zacieśnienie i podniesienie efektywności współpracy pomiędzy instytucjami pieczy zastępczej a środowiskiem lokalnym w zakresie wsparcia rodziny.

2. ZAGADNIENIA TEORETYCZNE ZWIĄZANE Z PIELCZĄ ZASTĘPCZĄ

2.1. Rodzinna pielcz zastępcza – rys historyczny

Problem dzieci osieroconych i porzuconych istnieje od zawsze, tak jak od zawsze istnieją rodziny, które – z różnych powodów – nie są zdolne do zaspokajania potrzeb swoich członków. Można jednak stwierdzić, że zmienna skala zjawiska zależy od kontekstu historycznego, kulturowego oraz gospodarczego. Innymi słowy, tradycje zastępczej opieki nad dziećmi oraz formy tej opieki są kształtowane przez sposób myślenia i postępowania w sytuacjach utraty przez dzieci opieki rodzicielskiej, który wytwarzał się w danym społeczeństwie przez lata. Osierocone czy porzucone dzieci od zawsze były brane na wychowanie przez swoich krewnych lub obcych ludzi. Także przytulki, ochronki i sierocińce mają długie tradycje, nie da się więc – jak twierdzi Urszula Kusio – określić początku instytucji pielczy zastępczej³.

Wśród wielu badaczy i analityków istnieje jednak zgoda co do tego, że można umiejscowić w czasie powstanie pomysłu rodzin zastępczych. Pod koniec XVI wieku francuski duchowny, św. Wincenty à Paulo, zaniepokojony dziewięćdziesięcioprocentową śmiertelnością niemowląt w ochronkach dla ubogich, zainicjował procedurę umieszczania tych dzieci za umówioną opłatą u kobiet wiejskich – pierwszych matek zastępczych. Przyczyniło się to do znaczącego obniżenia umieralności niemowląt, a tym samym – do poprawy ich losu⁴.

Polskie tradycje opieki nad porzuconymi i osieroconymi dziećmi sięgają XVIII wieku, kiedy to francuski misjonarz Gabriel Piotr Baudouin założył „szpitalik dla przyjmowania i wychowywania niemowląt”. Zainicjowane w drugiej połowie XVIII wieku działania publiczne, których beneficjentami miały być m.in. osierocone i porzucone dzieci zostały przerwane przez rozbiory – to ustawodawstwa poszczególnych zaborców regulowały kwestie opieki zastępczej nad dziećmi. Zakres tej opieki był jednak niewielki, co przyczyniło się do powstawania inicjatyw społecznych, które zaowocowały powołaniem do życia licznych towarzystw i instytucji opiekuńczych.

Dopiero w dwudziestoleciu międzywojennym wprowadzono w Polsce przepisy dotyczące pielczy nad dziećmi pozbawionymi opieki rodzicielskiej. Nie zadbano jednak początkowo o to, by obowiązywał system kwalifikacji rodziców, a rodziny zastępcze posiadały nadzór. W rezultacie dzieci, przeważnie sieroty wojenne, wysyłane były na wieś, gdzie zmuszano je do ciężkiej, fizycznej pracy. Sytuacja ta uległa jednak poprawie dzięki zapoczątkowanym na poziomie lokalnym (Łódź, Warszawa) działaniom polegającym na odpowiednim, profesjonalnym doborze rodziców zastępczych i poddaniu kontroli pielczy zastępczej. Jeszcze przed drugą wojną światową udało się usankcjonować zasady funkcjonowania rodzin zastępczych na poziomie ustawodawstwa krajowego. Rodzice zastępczy zostali zobowiązani do kształcenia i właściwego wychowania dziecka, a dzieci otrzymały prawo do pomocy materialnej ze strony instytucji samorządowych i bezpłatnej opieki zdrowotnej. Przyczyniło się to do dynamicznego wzrostu liczby rodzin zastępczych⁵. Można więc uznać okres dwudziestolecia międzywojennego za najważniejszy dla kształtowania współcześnie obowiązującego systemu rodzinnej opieki zastępczej nad dziećmi. Stworzył on bowiem ugruntowane podstawy dla funkcjonowania rodzin zastępczych.

³ U. Kusio, *Rodzina zastępcza jako środowisko wychowawcze: studium socjologiczne na przykładzie Lublina*, Wyd. UMCS, Lublin 1998, s. 28.

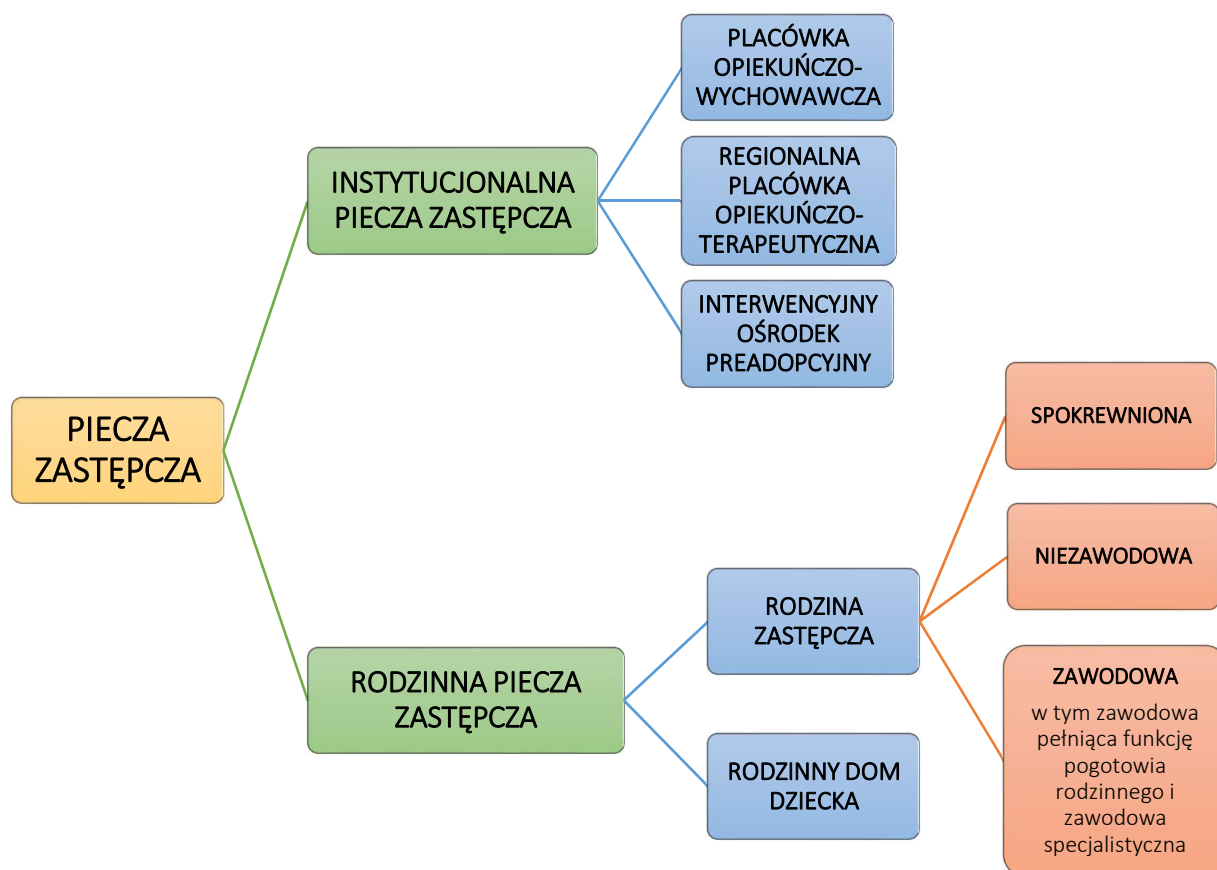
⁴ Tamże.

⁵ Tamże, s. 29-33.

2.2. Formy i organizacja pieczy zastępczej

Obowiązujące obecnie formy i sposób organizacji pieczy zastępczej reguluje *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* z dnia 9 czerwca 2011 roku (Dz. U. nr 149, poz. 887 z dn. 21 lipca 2011 roku z późn. zm.). Zostały one zaprezentowane na diagramie nr 1.

DIAGRAM 1 FORMY PIECZY ZASTĘPCZEJ W POLSCE

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 roku (Dz. U. nr 149, poz. 887 z dn. 21 lipca 2011 roku z późn. zm.).

Dwie najbardziej ogólne formy pieczy zastępczej to **instytucjonalna piecza zastępcza** oraz **rodzinna piecza zastępcza**. Spośród form opieki instytucjonalnej wyłącznie jedna jest prowadzona przez powiat (**placówka opiekuńczo-wychowawcza**), zaś pozostałe dwie – **regionalna placówka opiekuńczo-wychowawcza** i **interwencyjny ośrodek preadopcyjny** są prowadzone przez samorząd województwa.

W myśl ustawy⁶ (art. 101) **placówka opiekuńczo-wychowawcza** jest prowadzona jako placówka typu:

1. socjalizacyjnego;
2. interwencyjnego;
3. specjalistyczno-terapeutycznego;
4. rodzinnego.

Zadania **placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego** polegają przede wszystkim na wychowywaniu dzieci w różnym wieku, w tym dorastających i usamodzielniających się. Ponadto placówki tego rodzaju umożliwiają wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu, współpracując z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i asystentem rodziny.

Z kolei głównym zadaniem **placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego** jest doraźna opieka nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia dziecku opieki. W placówce opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego może zostać wyodrębniona część organizacyjna dysponująca bazą noclegową i zapewniająca opiekę wychowawczą, czynna przez całą dobę, wykorzystywana w sytuacjach kryzysowych, kiedy dziecko ze względów rodzinnych musi czasowo zamieszkać poza swoją rodziną za zgodą rodziców lub opiekunów prawnych albo kiedy rodzina musi czasowo uzyskać schronienie.

Placówka **opiekuńczo-wychowawcza typu specjalistyczno-terapeutycznego** sprawuje opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności takim, które legitymuje się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności; wymaga stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii; wymaga wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych.

Podkreślić należy, że ustawa nie precyzuje zadań placówki **opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego**.

W **regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej** umieszcza się dzieci, które wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji.

Natomiast **interwencyjny ośrodek preadopcyjny** służy dzieciom, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą być umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej.

Rodzinna piecza zastępcza, obejmująca rodzinę zastępczą oraz rodzinny dom dziecka zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie. Ustawa precyzuje to zadanie, zakładając, że instytucje te traktują dziecko w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej, zapewniają dostęp do przysługujących świadczeń zdrowotnych, zapewniają kształcenie, wyrównywanie braków rozwojowych i szkolnych, zapewniają rozwój uzdolnień i zainteresowań, zaspokajają jego potrzeby emocjonalne, bytowe, rozwojowe, społeczne oraz religijne, zapewniają ochronę przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka oraz umożliwiają

⁶ Jeśli nie zostało zaznaczone inaczej, ilekroć używane jest określenie „ustawa” oznacza to odwołanie do *Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* z dnia 9 czerwca 2011 roku (Dz. U. nr 149, poz. 887 z dn. 21 lipca 2011 r. z późn. zm.).

kontakt z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej. Ustawa zakłada ponadto, że rodzina zastępcza oraz prowadzący rodzinny dom dziecka współpracują z ośrodkiem adopcyjnym, koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej. Odpowiedzialność za organizację rodzinnej pieczy zastępczej ponosi powiat.

Ustawa określa trzy rodzaje rodzin zastępczych. **Rodzinę zastępczą spokrewnioną** tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej. „Funkcje rodziny zastępczej spokrewnionej pełnią zazwyczaj najbliżsi krewni dziecka: dziadkowie, wujostwo, starsze, pełnoletnie rodzeństwo. Ustanawia ją sąd rodzinny w wypadku śmierci rodziców, ich niewydolności wychowawczej czy innych problemów, których skutki niekorzystnie odbijają się na dziecku. O ustanowienie krewnego rodziną zastępczą mogą wystąpić również sami rodzice gdy np. nie mają środków na utrzymanie dziecka lub wyjeżdżają na dłuższy okres za granicę”⁷.

Z kolei **rodzinę zastępczą niezawodową** lub **rodzinę zastępczą zawodową** tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka.

Zawodowstwo rodzin zastępczych polega na tym, że **zawodowa rodzina zastępcza** jest profesjonalnym rodzinnym środowiskiem dla przyjętego dziecka. Oprócz kryteriów, jakie powinni spełniać kandydaci na rodzinę zastępczą, osoby ubiegające się o założenie rodziny zawodowej muszą posiadać szczególne predyspozycje psychofizyczne, doświadczenie i umiejętność pracy z dziećmi o szczególnych potrzebach. Muszą też ukończyć specjalistyczne szkolenia. Za sprawowanie opieki nad dzieckiem rodziny te pobierają opłaty⁸.

Rodzinne pogotowia tworzone są po to, by sprawować opiekę krótkoterminową. Rodzinnym pogotowiom przekazywane są często noworodki i niemowlaki na okres, w którym rodzina naturalna dziecka, z pomocą odpowiednich służb, może rozwiązać swoje problemy. Dzieci trafiają tu również wówczas, gdy potrzebny jest czas na uporządkowanie sytuacji prawnej np. niemowlęcia i znalezienie dla niego rodziców adopcyjnych⁹.

Rodzinom specjalistycznym powierza się dzieci wymagających dodatkowej opieki czy pielęgnacji. Przeznaczone są one dla dzieci z problemami rozwojowymi, zdrowotnymi, z dysfunkcjami, niedostosowane społecznie. Rodziny takie specjalizują się w opiece nad dziećmi z podobną grupą dysfunkcji czy jednym rodzajem problemów np. dziećmi niepełnosprawnymi lub dziećmi niedostosowanymi społecznie¹⁰.

Rodzinne domy dziecka (placówki rodzinne) realizują zadania opieki całkowitej w ramach środowiska rodzinnego. Jeden rodzinny dom dziecka może przyjąć od 4 do 8 dzieci, jednak w niektórych sytuacjach liczba ta może ulec zwiększeniu lub zmniejszeniu. Rolę wychowawców pełnią osoby, najczęściej małżonkowie, którzy decydują się na założenie rodzinnego domu dziecka. Jeśli

⁷ <http://www.rodzinazastepcza.org/content/view/42/35/>, [26.01.2012].

⁸ S. Badora, J. Basiaga, *Czynniki warunkujące rozwój zawodowej rodziny zastępczej*, „Praca socjalna”, nr 4/2011, s. 76-77.

⁹ <http://www.rodzinazastepcza.org/content/view/42/35/>, [26.01.2012].

¹⁰ Tamże.

mają oni własne potomstwo, to wychowuje się ono wraz z dziećmi skierowanymi do domu przez sąd¹¹.

2.3. Przegląd definicji rodzin zastępczych

Ponieważ prezentowany program kładzie akcent na rodzinną pieczę zastępczą, w dalszej części opracowania bardziej szczegółowej analizie poddany zostanie problem rodzin zastępczych jako istotnej formy opieki zastępczej.

W pierwszej kolejności należy spróbować nakreślić definicję rodziny zastępczej. Najszerze rozumienie tego pojęcia zakłada, że rodzina taka to każde środowisko wychowawcze utworzone przez osoby nie będące rodzicami naturalnymi dziecka. Inaczej mówiąc, rodzina zastępcza polegać miałyby na sprawowaniu pieczy i faktycznym wychowaniu dziecka przez osoby trzecie¹². Jednak użyteczność tej definicji – jak twierdzi Urszula Kusio – budzi pewne zastrzeżenia z uwagi na fakt, że obejmuje bardzo niejednolite sytuacje społeczne i prawne.

Próby zawężenia znaczenia tego terminu prowadzą do definicji, zgodnie z którą rodziną zastępczą jest „rodzina, która na pewien przejściowy okres bierze pod opiekę i na wychowanie dziecko pozbawione rodziców lub dziecko znajdujące się w warunkach losowych zagrażających jego zdrowiu bądź rozwojowi moralno-społecznemu”¹³. Wydaje się jednak, że również to ujęcie nie do końca oddaje istotę pojęcia rodziny zastępczej, nie uwzględnia bowiem prawnego aspektu funkcjonowania tego typu rodzin. A zatem zgodnie z bardziej precyzyjną definicją, sformułowaną w ramach programu PRIDE (*Parent Resource for Information, Development and Education*) rodzina zastępcza to „usankcjonowana prawnie forma opieki nad dziećmi trwale lub czasowo pozbawionymi pieczy rodzicielskiej”¹⁴. Ponadto między rodzicami zastępczymi a dziećmi nie powstają takie powiązania rodzinnoprawne, jak w przypadku adopcji. Sytuacja prawna tych dzieci nie pozwala z reguły na dokonanie pełnego przysposobienia.

Do takiej propozycji podejścia do zagadnienia rodziny zastępczej nawiązuje definicja sformułowana przez Mirosława Jamrożka, który twierdzi, że jest to **„forma całkowitej i okresowej opieki nad dzieckiem osieroconym lub z innych powodów pozbawionym właściwej opieki rodziców generacyjnych. Powstaje wtedy, gdy małżeństwo lub osoba nie pozostająca w związku małżeńskim bierze na wychowanie (opierając się na decyzji władz sądowych lub oświatowych) nie więcej niż troje dzieci (chyba że chodzi o rodzeństwo), przy czym między tymi osobami a dziećmi nie powstają takie same skutki prawne jak przy adopcji”**¹⁵. Takie ujęcie rodziny zastępczej szczegółowo dookreśla zakres tego pojęcia i pozwala na wyeliminowanie wątpliwości odnośnie wyodrębniania rodziny zastępczej spośród innych form opieki zastępczej w praktyce.

Warto dodać, że głównym celem umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej jest udzielenie mu pomocy, a także wzmocnienie rodziny naturalnej na tyle, by mogła kontynuować sprawowanie

¹¹ A. Kaim, A. Gugiewicz, *Edukacja bez wykluczenia – ABC wsparcia dla dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. Informator dla nauczycieli i nauczycielek*, Wyd. Fundacja Przestrzenie Dialogu, Gdańsk 2007, s. 24.

¹² U. Kusio, *Rodzina...*, s. 20.

¹³ Tamże.

¹⁴ A. Kaim, A. Gugiewicz, *Edukacja...*, s. 19.

¹⁵ M. Jamrozek za U. Kusio, *Rodzina...*, s. 21.

opieki nad dzieckiem. W sytuacji, kiedy powrót do biologicznych rodziców jest niemożliwy, dziecko może pozostać w rodzinie zastępczej do momentu uzyskania samodzielności¹⁶.

2.4. Typologie rodzin zastępczych

Jak twierdzi Urszula Kusio, instytucja rodziny zastępczej ma charakter niejednorodny, bowiem problematyką związaną z jej funkcjonowaniem i rozwojem zajmuje się wiele dyscyplin naukowych (m.in. pedagogika, psychologia, socjologia, prawo)¹⁷. Badania i analizy, jakich dokonują przedstawiciele poszczególnych nauk uwzględniają na ogół różne konteksty i ujęcia zagadnienia rodziny zastępczej. Dlatego też w literaturze przedmiotu znaleźć można wiele typologii rodzin zastępczych, które uwzględniają różne kryteria podziału. Zestawienie wybranych typologii rodzin zastępczych zaprezentowane zostało w tabeli nr 1.

TABELA 1 ZESTAWIENIE TYPOLOGII RODZIN ZASTĘPCZYCH

KRYTERIUM	TYP RODZINY ZASTĘPCZEJ
SPECJALIZACJA FUNKCJI OPIEKUŃCZYCH	1) terapeutyczna
	2) resocjalizacyjna
	3) preadopcyjna
CHARAKTERYSTYKA RODZINY, KTÓRA STAJE SIĘ RODZINĄ ZASTĘPCZĄ	1) pełna
	2) niepełna
CHARAKTERYSTYKA RODZINY NATURALNEJ, Z KTÓREJ POCHODZI DZIECKO	1) pełniąca pieczę nad dzieckiem pochodzącym z rodziny naturalnej
	2) pełniąca pieczę nad dzieckiem mającym rodzinę naturalną
DOMINUJĄCA CECHA RODZINY ZASTĘPCZEJ	1) macierzyńska
	2) „zrównoważona”
	3) pobudzająca
POKREWIEŃSTWO (JEGO BRAK) Z RODZINĄ NATURALNĄ	1) spokrewniona
	2) niespokrewniona (obca)

Źródło: opracowanie własne na podstawie U. Kusio, *Rodzina zastępcza jako środowisko wychowawcze: studium socjologiczne na przykładzie Lublina*, Wyd. UMCS, Lublin 1998, s. 22-24.

Oprócz ustawowej typologii rodzin zastępczych, jaka została omówiona we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania, rodziny zastępcze dzieli się na podstawie kryterium specjalizacji funkcji opiekuńczych na rodziny terapeutyczne, resocjalizacyjne oraz preadopcyjne. **Rodzina terapeutyczna** podejmuje się opieki nad dzieckiem, którego stan zdrowia wymaga szczególnej troski i stosowania stałych zabiegów leczniczych i wychowawczych. Z kolei **rodzina resocjalizacyjna** bierze pod swoją pieczę dzieci, które co prawda nie wkroczyły jeszcze na drogę

¹⁶ A. Kaim, A. Gugniewicz, *Edukacja...*, s. 20.

¹⁷ U. Kusio, *Rodzina...*, s. 21.

przestępstwa, ale przejawiają daleko posuniętą demoralizację i społeczne niedostosowanie, bądź dzieci zagrożone demoralizacją. Dzięki umieszczeniu dziecka w tego typu rodzinie zastępczej ma nastąpić odizolowanie od szkodliwych wychowawczo wpływów środowiska rodziny naturalnej. **Rodzina preadopcyjna** przyjmuje dziecko z zamiarem adopcji, na którą jest zdecydowana. Umieszczenie dziecka w rodzinie preadopcyjnej poprzedza więc przysposobienie, czas przebywania dziecka w takiej rodzinie jest wykorzystywany na ogół na dokonanie ustaleń niezbędnych dla dziecka i orzeczenia adopcji¹⁸.

Drugie kryterium opiera się na charakterystyce rodziny, która staje się rodziną zastępczą. Ponieważ rodzinę zastępczą mogą tworzyć zarówno małżeństwa, jak i osoby niepozostające w związku małżeńskim, można wyróżnić **rodziny zastępcze pełne**, w których obecny jest zarówno ojciec, jak i matka oraz **rodziny niepełne**, gdy tworzy je osoba samotna. Obydwa typy rodzin zastępczych (zarówno pełne, jak i niepełne) mogą być zarazem rodzinami bezdzietnymi, jak i posiadającymi dzieci¹⁹.

Zgodnie z trzecim kryterium, które uwzględnia charakterystykę rodziny naturalnej, z której pochodzi dziecko, można wyróżnić **rodzinę zastępczą pełniącą pieczę nad dzieckiem nie mającym rodziny naturalnej** oraz **rodzinę zastępczą pełniącą pieczę nad dzieckiem mającym rodzinę naturalną**. W drugim przypadku istnieją cztery możliwe warianty kontaktów między dzieckiem a jego rodziną naturalną. Pierwsza opcja zakłada zachowanie więzów faktycznych i prawnych między dzieckiem a rodziną naturalną. W drugim wariantcie istnieją tylko więzy faktyczne, co nie wyklucza ingerencji rodziców naturalnych w tok dalszego wychowywania dziecka. W wariantcie trzecim między dzieckiem a rodziną naturalną występują wyłącznie więzy prawne, zaś w wariantcie czwartym mamy do czynienia z brakiem jakichkolwiek kontaktów²⁰.

Pokrewieństwo (lub jego brak) pomiędzy rodziną zastępczą a naturalną wyznacza kolejne kryterium podziału rodzin zastępczych. Zgodnie z nim rodziny zastępcze można podzielić na **spokrewnione** i **niespokrewnione** (obce). Z kolei wśród rodzin spokrewnionych można wyróżnić te, które spokrewnione są w stopniu zobowiązującym do alimentacji oraz spokrewnione w stopniu nie zobowiązującym do świadczeń alimentacyjnych.

Ostatnie z przywoływanych kryteriów odnosi się do dominującej cechy rodziny zastępczej i powoduje wyodrębnienie **rodzin macierzyńskich**, czyli takich, które będą mogły dać dzieciom przede wszystkim uczucie i serdeczną opiekę. **Rodziny „zrównoważone”** to takie, które tworzą rodzice w dojrzałym wieku, mający ustalony tryb życia. Rodziny takie zapewniają klimat spokoju, stabilizacji, odprężenia. Natomiast **rodziny pobudzające** są na ogół młode i dynamiczne. Są zdolne rozruszać dziecko apatyczne, rozbudzić zdolności dziecka i pokierować ich rozwojem²¹.

2.5. Motywacje leżące u podstaw powoływania do życia rodzin zastępczych

U podstaw tworzenia rodzin zastępczych leżą rozmaite motywacje osób, które decydują się sprawować tego rodzaju pieczę. Z pewnością uzależnione są one w znacznym stopniu od okoliczności, w jakich przychodzi im podjąć decyzję o stworzeniu rodziny zastępczej, np. odmienne będą

¹⁸ Tamże, s. 22.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże, s. 24.

²¹ Tamże, s. 27.

przyczyny, dla których rodziną taką decydują się być osoby, których bliscy nie są w stanie sprawować opieki nad własnym dzieckiem, inne dla ludzi, którzy nie posiadają własnego potomstwa, etc.

Dokonując syntezy dorobku badań w zakresie motywacji, jakimi kierują się rodzice zastępczy, Urszula Kusio wyodrębniła cztery główne powody, dla których powoływane są do życia rodziny zastępcze:

- 1) motywacje altruistyczne;
- 2) motywacje kompensacyjne;
- 3) motywacje utylitarne;
- 4) motywacje etyczne²².

Motywacje altruistyczne wiązać należy z chęcią niesienia pomocy dziecku, dążeniem do poprawienia jego niekorzystnej sytuacji i uchronienia go przed pogorszeniem jego położenia. Osoby, które kierują się tego typu motywacjami dostrzegają, że dziecku dzieje się krzywda, wobec czego akt pomocy nie wymaga uzasadnienia. Jak twierdzi Kusio, motywacje altruistyczne pojawiają się znacznie częściej u rodziców posiadających własne dzieci niż u osób bezdzietnych. Z kolei **motywacje kompensacyjne** odnoszą się głównie do osób, które dzięki przyjęciu dziecka zamierzają rozwiązać swoje problemy osobiste lub rodzinne. Dziecko ma pełnić rolę katalizatora w problemach małżeńskich. Wydaje się, że kompensacja może tu odnosić się również do potrzeby spełnienia się w roli rodzica w sytuacji braku posiadania rodzonego dziecka. O **motywacjach utylitarnych** można mówić wówczas, gdy opiekę nad dzieckiem traktuje się jako pracę zawodową, sposób zarabkowania. Nie musi to jednak oznaczać braku współwystępowania (wraz z motywacjami utylitarными) motywacji altruistycznych czy kompensacyjnych. **Motywacje etyczne** z kolei wiązać należy z poczuciem obowiązku. Rodzice zastępczy czują się odpowiedzialni wobec dziecka lub jego rodziców i dlatego decydują się na stworzenie rodziny zastępczej. Na ogół tego typu motywacje występują w rodzinach spokrewnionych z dzieckiem.

2.6. Podstawy prawne funkcjonowania rodzin zastępczych

Podstawą sprawnego funkcjonowania pieczy zastępczej są odpowiednio skonstruowane przepisy prawne, regulujące tryb umieszczania dziecka w rodzinie zastępczej, zasady doboru rodziców zastępczych i kierowania dzieckiem do rodzin zastępczych, prawa i obowiązki rodziny zastępczej wobec dziecka oraz formy pomocy dla rodziny zastępczej.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej reguluje tryb umieszczania dziecka w rodzinie zastępczej, stanowiąc, że umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu. Możliwe jest również – w przypadku pilnej konieczności – na wniosek lub za zgodą rodziców dziecka, umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej, na podstawie umowy zawartej między rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka a starostą właściwym ze względu na miejsce zamieszkania tej rodziny lub miejsce prowadzenia rodzinnego domu dziecka. O zawartej umowie starosta zawiadamia niezwłocznie sąd (art. 35). Można zatem stwierdzić, że istnieją dwa sposoby powoływania rodziny zastępczej: administracyjny i sądowy.

²² Tamże, s. 25-26.

Jak zauważa Alicja Szymborska, wyróżnić można cztery kategorie dzieci kwalifikujących się do wychowania w rodzinach zastępczych:

- 1) dzieci, których zdrowie psychiczne lub fizyczne wykazuje znaczne odchylenie od normy (nie mogą to być jednak dzieci, z którymi nie jest możliwe nawiązanie jakiegokolwiek kontaktu);
- 2) dzieci, których więź prawna i faktyczna z rodziną naturalną nie została całkowicie zerwana (najczęściej jest tak w wypadku ograniczenia władzy rodzicielskiej);
- 3) większość dzieci do lat trzech, głównie ze względu na fakt, że przeważająca liczba rodzin biorących na wychowanie dzieci w tym wieku ma na celu dokonanie w przyszłości przysposobienia dziecka;
- 4) dzieci, które utraciły rodzinę własną, ale tylko na pewien czas, np. rodzicom zawieszono władzę rodzicielską z powodu długotrwałego pobytu w więzieniu czy wyjazdu za granicę²³.

Jeżeli chodzi o zasady doboru rodziców, ustawodawca w art. 43 zastrzega, że pełnienie funkcji rodziny zastępczej (także prowadzenie rodzinnego domu dziecka) może być powierzone osobom, które:

- 1) dają rękojmię należytego sprawowania pieczy zastępczej;
- 2) nie są i nie były pozbawione władzy rodzicielskiej, oraz władza rodzicielska nie jest im ograniczona ani zawieszona;
- 3) wypełniają obowiązek alimentacyjny — w przypadku gdy taki obowiązek w stosunku do nich wynika z tytułu egzekucyjnego;
- 4) nie są ograniczone w zdolności do czynności prawnych;
- 5) są zdolne do sprawowania właściwej opieki nad dzieckiem, co zostało potwierdzone zaświadczeniami o braku przeciwwskazań zdrowotnych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka, wystawionymi przez lekarza podstawowej opieki zdrowotnej;
- 6) przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- 7) zapewnią odpowiednie warunki bytowe i mieszkaniowe umożliwiające dziecku zaspokajanie jego indywidualnych potrzeb, w tym:
 - a) rozwoju emocjonalnego, fizycznego i społecznego
 - b) właściwej edukacji i rozwoju zainteresowań,
 - c) wypoczynku i organizacji czasu wolnego.

Stwierdza się również, że pełnienie funkcji rodziny zastępczej niezawodowej lub zawodowej oraz prowadzenie rodzinnego domu dziecka może być powierzone osobom, które nie były skazane prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe. Dodatkowo, w przypadku rodziny zastępczej niezawodowej co najmniej jedna osoba tworząca tę rodzinę musi posiadać stałe źródło dochodów.

²³ A. Szymborska za U. Kusio, *Rodzina...*, s. 49-50.

Do najważniejszych zadań, jakie stoją przed rodziną zastępczą oraz rodzinnym domem dziecka, zgodnie z art. 40 ustawy, należy zapewnienie dziecku całodobowej opieki i wychowania, w szczególności:

- 1) traktowanie dziecka w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej;
- 2) zapewnianie dostępu do przysługujących świadczeń zdrowotnych;
- 3) zapewnienie kształcenia, wyrównywanie braków rozwojowych i szkolnych;
- 4) zapewnienie rozwoju uzdolnień i zainteresowań;
- 5) zaspokajanie jego potrzeb emocjonalnych, bytowych, rozwojowych, społecznych oraz religijnych;
- 6) zapewnienie ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka;
- 7) umożliwianie kontaktu z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej.

Wsparcie dla rodzin zastępczych przybiera dwie zasadnicze formy. Pierwsza z nich jest związana z poradnictwem wychowawczym, druga z kolei ma charakter pomocy materialnej, głównie finansowej. Wsparcie wychowawcze obejmuje m.in. szkolenia dla rodzin zastępczych oraz dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, także poradnictwo specjalistyczne oraz grupy wsparcia dla tych rodzin (art. 180). Pomoc materialna obejmuje m.in. pomoc pieniężną na częściowe pokrycie kosztów utrzymania umieszczonego dziecka, jednorazową pomoc na pokrycie kosztów związanych z potrzebami dziecka przyjmowanego do rodziny, wynagrodzenia dla osób pełniących zadania zawodowych rodzin zastępczych oraz środki finansowe związane z usamodzielnieniem wychowanków rodzin zastępczych.

2.7. Problemy rodzin zastępczych

Rodziny zastępcze tworzą szczególne środowisko wychowawcze, szczególne bywają więc również problemy, z jakimi muszą się mierzyć. Splot rozmaitych czynników niejednokrotnie komplikuje codzienne funkcjonowanie tego typu rodzin, co – w wielu przypadkach – powoduje swoiste wypalenie rodziców zastępczych i rezygnację z opieki nad dzieckiem.

Próby syntezy problemów rodzin zastępczych prowadzą do wydzielenia dwóch zasadniczych grup trudności, na jakie napotykają te rodziny. Są nimi problemy zewnętrzne, czyli takie, które mają swoje podłoże poza rodziną zastępczą oraz wewnętrzne, czyli takie, które rodzą się w środku rodziny (por. diagram nr 2)²⁴.

²⁴ Por. M. Połusznia-Owczarz, A. Siedlecka, I. Dzięciołowska, J. Kiełt, M. Bik, *Problemy rodzin zastępczych w opinii praktyków*, „Problemy opiekuńczo-wychowawcze”, nr 6/2010, s. 21- 29.

DIAGRAM 2 ZESTAWIENIE PROBLEMÓW RODZIN ZASTĘPCZYCH

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Połusznia-Owczar, A. Siedlecka, I. Dzieciolowska, J. Kiełt, M. Bik, *Problemy rodzin zastępczych w opinii praktyków*, „Problemy opiekuńczo-wychowawcze”, nr 6/2010, s. 21- 29.

Do najważniejszych czynników zewnętrznych, warunkujących kondycję rodzin zastępczych zaliczono **ogólną sytuację gospodarczą kraju**. Oczywistym wydaje się fakt, że budżety samorządów i państwa, z których finansowana jest pomoc dla rodzin zastępczych są uzależnione od sytuacji ekonomicznej kraju – jeśli więc państwo przeżywa kryzys, to będzie on również odczuwalny w rodzinach zastępczych, które nie będą odpowiednio uposażone. Do **czynników społecznych** zaliczyć można migracje zarobkowe, co jest ściśle związane z sytuacją ekonomiczną kraju. W sytuacji, kiedy pracy poszukuje się poza granicami kraju, raczej nie podejmuje się decyzji o założeniu rodziny zastępczej. Co więcej, skutek zagranicznych wyjazdów zarobkowych rodziców zastępczych, wiele rodzin tego typu rozpada się, naruszając tym samym stabilność środowiska wychowawczego dziecka. Trzeci czynnik wyznacza **aktualna polityka zdrowotna**. Zwraca się tu uwagę na utrudniony dostęp do specjalistów, rehabilitantów, co powoduje, że decyzje o wzięciu pod opiekę dzieci z problemami zdrowotnymi i rozwojowymi nie są podejmowane. Trzeci problem rodzin zastępczych generowany jest poprzez **dostęp do środków masowego przekazu**, które częściej niż o sukcesach informują (niejednokrotnie w tonie niepotrzebnej sensacji) o niepowodzeniach i problemach rodzin zastępczych, zniechęcając tym samym potencjalnych rodziców zastępczych do podjęcia decyzji o sprawowaniu pieczy zastępczej oraz przyczyniając się do rozpadu tych, które już istnieją. Również **niechęć środowiska, w którym żyje rodzina zastępcza, niechęć krewnych** przyczyniają się do tego, że rodzina zastępcza przeżywa kryzysy. Zarówno dziecko, jak i rodzice zastępczy bywają piętnowani,

etykietowani, obejmowani szczególną cenzurą. Nierzadko otoczenie, nawet najbliższe, nie potrafi zaakceptować tej niecodziennej sytuacji, jaką stwarza piecza zastępcza. Kolejny problem rodzin zastępczych wynika z **przeobrażeń współczesnej rodziny**. Powszechne odchodzenie od modelu rodziny tradycyjnej, ograniczenie liczby posiadanych dzieci, upowszechnienie związków kohabitacyjnych oraz życia w pojedynkę sprawiają, że ludzie dystansują się od idei rodziny zastępczej. **Konsumpcjonizm** wymieniany jako następny czynnik, utrudniający funkcjonowanie rodzin zastępczych, sprzyja egoizmowi, ograniczając altruistyczne motywy podejmowania się sprawowania pieczy zastępczej. Z pewnością istotne są także dwa ostatnie czynniki ujęte w kategoriach problemów zewnętrznych rodzin zastępczych. Nie zawsze rodziny te mogą liczyć na dostatecznie skuteczne i obszerne **wsparcie instytucjonalne**, tj. wsparcie ze strony instytucji pomocowych, ale także urzędów, placówek oświatowych itp. Problemem są tu bariery administracyjno-urzędnicze, niepartnerskie traktowanie rodziców zastępczych przez instytucje, niechętny stosunek do dziecka i rodziny środowiska szkolnego czy przedszkolnego oraz niewłaściwa współpraca nauczycieli z rodzicami zastępczymi. Także **wsparcie finansowe**, jakie oferują instytucje nie zawsze wystarcza na zaspokojenie potrzeb rodzin zastępczych.

Rodziny zastępcze borykają się także z problemami, które powstają w ich wnętrzu i są specyficzne dla konkretnych rodzin tego typu. W wielu rodzinach występują problemy związane ze **współpracą z rodziną naturalną dziecka**. Rodzice naturalni mają na ogół możliwość decydowania i sprawowania wychowania dziecka, a w rezultacie często utrudniają rodzinom zastępczym ich codzienne funkcjonowanie. Zdarza się, że naturalni rodzice podważają decyzje rodziców zastępczych, są negatywnie nastawieni do współpracy z nimi, bywają agresywni i niekonsekwentni. **Problemy wychowawcze wynikające z historii życia dziecka** mają swoje źródło przede wszystkim w doświadczeniu krzywd, jakich dzieci doznały ze strony naturalnych rodziców. Przyczynia się to do zaburzeń emocjonalnych, rozwojowych i psychospołecznych. Dzieci, których więzi z rodziną naturalną uległy zaburzeniu, przejawiają tendencje do zachowań aspołecznych – mają trudności z podporządkowaniem się normom, zasadom, regułom, buntują się, wagarują i kłamią. Miewają też niskie poczucie własnej wartości, dlatego też łatwo ulegają innym, szybko się frustrują, zamykają się w sobie i są pasywne. Kolejny problem, z jakim mierzą się rodziny zastępcze wynika ze **stanu zdrowia dziecka, z jego deficytów i opóźnień**. Dzieci, które trafiają do rodzin zastępczych często są zaniedbane pod wieloma względami. Dotyczyć może to zdrowia, rozwoju czy edukacji. Dzieci bywają dotknięte niepełnosprawnością, bywają przewlekłe chore, mają zaburzenia odżywiania, niedobory wagi, nerwice, fobie, padaczkę, czy wreszcie – bywają uzależnione od narkotyków, nikotyny czy alkoholu. Sprzężenie rozmaitych dolegliwości i konieczność radzenia sobie z nimi na co dzień z pewnością utrudnia prawidłowe funkcjonowanie rodziny. Zdarza się też, że **opiekunowie wykazują wobec dziecka niewłaściwe postawy**. Starają się np. nadmiernie chronić dziecko, co może skutkować brakiem samodzielności, egoizmem, niedojrzałością czy biernością dziecka. Niektórzy opiekunowie unikają dziecka, przez co czuje się ono odrzucone, zaniedbane, zamyka się w sobie. Rodzice bywają też bezradni wobec problemów wychowawczych, jakie sprawia dziecko, stosują więc kary, represje, czym wywołują w dziecku poczucie niższości, nieposłuszeństwo, wyzwalaają agresję. Z kolei postawa nadmiernie wymagająca, przejawiająca się w strofowaniu, upominaniu, korygowaniu zachowań dziecka wywołuje w dziecku brak wiary we własne siły, niepewność, lękliwość, uległość. Kolejnym problemem, z jakim konfrontują się rodziny zastępcze są **trudności z nauką**. Mogą one być związane z zaległościami w opanowaniu materiału, brakami wiedzy, wynikającymi z wcześniejszych zaniedbań rodziców naturalnych. Dzieci miewają też słabą motywację do nauki, mają trudności z koncentracją, które przekładają się na problemy z opanowaniem wiedzy. Trudno im się ponadto zaadaptować w

środowisku szkolnym, ponieważ bywają wyśmiewane, piętnowane. **Do problemów, jakie leżą po stronie rodziców zastępczych** zaliczyć można niechęć opiekunów do korzystania z pomocy instytucji wspierających pieczę zastępczą i powierzone jej dzieci. Dużym problemem w tym obszarze wydaje się również być zmęczenie, bezsilność i wypalenie zawodowe rodzin zastępczych. Utrudnienia w funkcjonowaniu rodziny zastępczej może też powodować zaawansowany wiek rodziców, z którym związane są ich problemy zdrowotne utrudniające sprawowanie opieki nad dzieckiem. Poza tym zmiany w strukturze i relacjach w rodzinach zastępczych mogą przyczyniać się do generowania problemów w jej wnętrzu. Mogą być one związane z pojawieniem się własnego dziecka, konfliktów w rodzinie, rozpadu rodziny itp. Również problemy osobiste opiekunów i wzajemne relacje między nimi nie wpływają pozytywnie na funkcjonowanie rodziny zastępczej – mowa tu m.in. o problemach związanych z uzależnieniami od substancji psychoaktywnych, konfliktach małżeńskich. Ostatnim, choć nie najmniej ważnym problemem wewnętrznym rodziny zastępczej jest jej **sytuacja finansowa**. Wiele rodzin zastępczych przeżywa trudności finansowe, które związane są z dużymi wydatkami na dziecko, zwłaszcza w początkowym okresie pobytu dziecka w rodzinie. Dużym obciążeniem są też koszty leczenia, rehabilitacji, wyrównywania deficytów rozwojowych dziecka. Bywa również, że trudno jest wygzekwować od naturalnych rodziców świadczenia na rzecz dzieci.

Widać wyraźnie, że istnieje wiele trudności, barier, jakie musi pokonać rodzina zastępcza, by móc prawidłowo wypełniać swoje zadania. Warto przy tym zauważyć, że problemy te często bywają ze sobą sprzężone, tym trudniej więc je przewyciężać.

3. PIECZA ZASTĘPCZA W POLSCE I W POWIECIE RYBNICKIM W ŚWIELE DANYCH STATYSTYCZNYCH.

3.1. Piecza zastępcza w Polsce w liczbach

Dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zawarte w tabeli nr 2 pokazują zmiany, jakie zachodzą w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Na przestrzeni lat 2005-2013 liczba placówek interwencyjnych znacząco wzrosła – z 39 na początku analizowanego okresu do 149 w roku 2013. Warto przy tym zauważyć, że największy wzrost liczby tego typu placówek nastąpił między rokiem 2011, kiedy było ich 31 a rokiem 2012, w którym zanotowano wzrost do poziomu 123. Zwiększeniu się liczby placówek opiekuńczo-wychowawczych towarzyszy istotny spadek liczby wychowanków. W roku 2005 było ich 4157, rok później 4998, natomiast w 2013 roku liczba ta zmniejszyła się o ponad połowę – wyniosła 1927. Mniejszy spadek zanotowano w przypadku placówek typu rodzinnego. Ich liczba w roku 2005 wynosiła 267, a w 2013 – 242. Liczba wychowanków placówek tego typu spadła o ponad 200 – z 2252 (2005) do 2030 (2013). Wzrost zanotowano w przypadku placówek socjalizacyjnych. W roku 2005 było ich 301, zaś w roku 2013 – 625. Zmniejszyła się jednocześnie liczba wychowanków tego rodzaju placówek z 16527 do 15626. Ponadto zmniejszeniu uległa liczba placówek specjalistyczno-terapeutycznych (było ich 102 w roku 2005 i 30 w roku 2013). Liczba wychowanków w 2005 roku wynosiła 7736, a w 2013 roku – 366. W ciągu dziewięciu analizowanych lat ogólna liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych wzrosła o ponad 300 (z 725 do 1046), przy czym odnotowano spadek ogólnej liczby wychowanków poddanych opiece ze strony tych instytucji z 30672 do 19949 osób. Oznacza to, że placówki opiekuńczo-wychowawcze zmniejszają swoje rozmiary i ewoluują w stronę instytucji o charakterze rodzinnym. W szczególności zmiany te dotyczą placówek typu interwencyjnego oraz socjalizacyjnego.

TABELA 2 PLACÓWKI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZE DLA DZIECI I MŁODZIEŻY W LATACH 2005-2013

Typ placówki		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
INTERWENCYJNE	liczba placówek	55	52	44	37	38	35	31	123	149
	liczba wychowanków	4157	4998	4619	2955	2628	2058	1819	2217	1927
RODZINNE	liczba placówek	267	263	274	279	267	282	282	267	242
	liczba wychowanków	2252	2187	2261	2226	2242	2495	2524	2232	2030
SOCJALIZACYJNE	liczba placówek	301	283	263	259	268	277	291	515	625
	liczba wychowanków	16527	13951	12505	12343	11106	10660	10787	15967	15626
SPECJALISTYCZNO-TERAPEUTYCZNE*	liczba placówek	102	129	154	166	189	177	181	13	30
	liczba wychowanków	7736	10890	12234	13291	13736	13404	13003	109	366
OGÓŁEM	liczba placówek	725	727	735	741	762	771	785	918	1046
	liczba wychowanków	30672	32026	31619	30815	29712	28617	28133	20525	19949

* Do 2011 roku – placówki wielofunkcyjne.

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o zestawienia Departamentu Polityki Rodzinnej MPiPS sporządzone na podstawie sprawozdań MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia).

W odniesieniu do rodzinnej pieczy zastępczej istotny wzrost ilościowy zanotowano w przypadku rodzin niezawodowych (por. tabela nr 3). W roku 2005 było ich 5790, zaś w 2013 roku – 12182. W związku z tym wzrosła również liczba dzieci umieszczanych w tego typu rodzinach – w 2005 roku wynosiła ona 9219 i systematycznie rosła do roku 2013, kiedy wyniosła 16431. Także liczba zawodowych rodzin zastępczych uległa powiększeniu – od 625 w roku 2005 do 1906 w roku 2013. Z kolei liczba dzieci w rodzinach tego typu wyraźnie rosła do roku 2011 z poziomu 3865 do 9301 po to, by w roku 2013 osiągnąć pułap 6727. Spadek zauważalny jest w przypadku rodzin spokrewnionych z dziećmi. Ich liczba wyniosła w roku 2005 35592 oraz 25842 w roku 2013. Zmniejszeniu uległa również liczba dzieci wychowywanych w tych rodzinach – z poziomu 46261 na początku okresu do poziomu 33306 w 2013 roku. Ogólna liczba rodzin zastępczych w analizowanym okresie spadła o nieco ponad 2000 – z 42007 w 2005 roku do 39930 w roku 2013. Zmalała też liczba dzieci w tych rodzinach – z 59345 do 56464. Można zatem wnioskować, że zmniejszająca się liczba dzieci, które wymagają pieczy zastępczej kształtuje liczbę rodzin zastępczych.

TABELA 3 RODZINY ZASTĘPCZE I DZIECI W RODZINACH ZASTĘPCZYCH W LATACH 2005-2013

Typ rodziny zastępczej		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
RODZINY SPOKREWNIONE Z DZIEĆMI	liczba rodzin	35592	36394	36788	36880	36762	36673	36701	25836	25842
	liczba dzieci	46261	46831	48488	48450	48111	47981	47907	33769	33306
RODZINY NIEZAWODOWE*	liczba rodzin	5790	6054	6267	6326	6200	6242	6227	12162	12182
	liczba dzieci	9219	9661	10198	10134	9852	9809	9763	16383	16431
ZAWODOWE RODZINY ZASTĘPCZE**	liczba rodzin	625	885	1102	1321	1483	1674	1906	1843	1906
	liczba dzieci	3865	5062	6313	7433	8013	8617	9301	6454	6727
OGÓŁEM	liczba rodzin	42007	43333	44157	44527	44445	44589	44834	39841	39930
	liczba dzieci	59345	61554	64999	66017	65976	66407	66971	56606	56464

* Do 2011 r. – rodziny niespokrewnione z dzieckiem.

** Do 2011 r. – zawodowe niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze.

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o zestawienia Departamentu Polityki Rodzinnej MPiPS sporządzone na podstawie sprawozdań MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za 2012 r. i 2013 r. (stan na dzień 31 grudnia).

3.2. Piecza zastępcza w powiecie rybnickim w liczbach

Piecha zastępcza w powiecie rybnickim obejmuje zarówno instytucjonalną opiekę zastępczą, jak i rodzinną pieczę zastępczą.

W powiecie rybnickim funkcjonuje jedna placówka opiekuńczo-wychowawcza – jest to Powiatowa Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w Czerwionce-Leszczynach, która ma charakter socjalizacyjny. W jej obrębie utworzone zostały dwa mieszkania rodzinkowe: w Palowicach oraz w Czuchowie. Placówka ta należy do jednostek nadzorowanych przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku. Placówka dysponuje łącznie 25 miejscami, przy czym w 2014 roku pod jej opieką znajdowało się 24 wychowanków.

Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 4, w roku 2014 największą grupę wychowanków stanowiły osoby przebywające w instytucjonalnej pieczy zastępczej dłużej niż pół roku, lecz nie dłużej niż rok – 7 osób. Z kolei wychowankowie pozostający w mieszkaniach rodzinnych od jednego roku do dwóch lat stanowili grupę pięcioosobową. Jednakowo licznie są reprezentowane także osoby przebywające tam trzy miesiące lub krócej. Cztero spośród dzieci przebywa tam od ponad trzech lat, a dwoje dłużej niż dwa, lecz nie dłużej niż trzy lata. Jedna osoba to wychowanek, który spędził w instytucjonalnej pieczy zastępczej więcej niż trzy miesiące, jednak nie dłużej niż pół roku.

TABELA 4 OKRES PRZEBYWANIA DZIECI W INSTYTUCJONALNEJ PIELCZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM W ROKU 2014*

Okres przebywania w pieczy instytucjonalnej	Liczba dzieci
DO 3 MIESIĘCY	5
POWYŻEJ 3 DO 6 MIESIĘCY	1
POWYŻEJ 6 DO 12 MIESIĘCY	7
POWYŻEJ JEDNEGO ROKU DO DWÓCH LAT	5
POWYŻEJ DWÓCH LAT DO TRZECH LAT	2
POWYŻEJ TRZECH LAT	4
OGÓŁEM	24

*Dane za pierwsze półrocze roku 2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku – sprawozdania MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia).

Dane dotyczące wieku dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej w powiecie rybnickim przedstawione w tabeli nr 5 świadczą o tym, że w placówce opiekuńczo-wychowawczej przebywają wyłącznie dzieci i młodzież, które ukończyły siódmy rok życia. Największą grupę wychowanków stanowi młodzież w wieku od 14 do 17 lat – 16 osób. Na drugim miejscu znajdują się dzieci w wieku od 7 do 13 lat – 6 osób. Z kolei dwoje wychowanków to osoby, które ukończyły osiemnasty rok życia, lecz nie skończyły 24 lat.

TABELA 5 WIEK DZIECI PRZEBYWAJĄCYCH W INSTYTUCJONALNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM W ROKU 2014*

Wiek dziecka	Liczba dzieci
PONIŻEJ JEDNEGO ROKU	0
OD ROKU DO 3 LAT	0
OD 4 DO 6 LAT	0
OD 7 DO 13 LAT	6
OD 14 DO 17 LAT	16
OD 18 DO 24 LAT	2
OGÓŁEM	24

*Dane za pierwsze półrocze roku 2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku – sprawozdania MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia).

Najważniejszą przyczyną, dla której dzieci umieszczane są w instytucjonalnej pieczy zastępczej okazuje się być bezradność rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Jak pokazują dane zawarte w tabeli nr 6, aż 14 spośród 24 wychowanków placówki opiekuńczo-wychowawczej stanowią osoby pochodzące z rodzin posiadających tego typu dysfunkcję. Z kolei rodzice siedmiorga dzieci zmagają się z uzależnieniem, a dwoje wywodzi się z rodzin, w których występuje problem przemocy domowej. Jedna osoba została umieszczona w tego typu placówce z powodu nieodpowiednich warunków mieszkaniowych.

TABELA 6 PRZYCZYNY UMIESZCZANIA DZIECI W INSTYTUCJONALNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM W ROKU 2014*

Przyczyna	Liczba dzieci
uzależnienie rodziców	7
przemoc w rodzinie	2
bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	14
nieodpowiednie warunki mieszkaniowe	1
OGÓŁEM	24

*Dane za pierwsze półrocze roku 2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku – sprawozdania MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia).

Dominującą formą pieczy zastępczej w powiecie rybnickim jest piecza rodzinna. Liczba rodzin zastępczych w powiecie rybnickim w latach 2009-2014 ulegała istotnym zmianom (por. tabela nr 7). Największą grupę stanowią obecnie rodziny spokrewnione z dzieckiem. W roku 2009 było ich 63, w 2014 – 45. Największy spadek liczby tego typu rodzin odnotowano pomiędzy rokiem 2011 a 2012. Wtedy jednak przybyło najwięcej (19) rodzin niezawodowych. Na początku analizowanego okresu liczba ta wnosila 29, zaś na końcu 39. Na terenie powiatu rybnickiego w roku 2009 funkcjonowało 6 zawodowych rodzin zastępczych, rok później było ich 7, jednak począwszy od roku 2012 funkcjonują już tylko dwie takie rodziny. W roku 2010 działały 3 rodziny o charakterze pogotowia rodzinnego, zaś w pozostałych latach funkcjonowały dwie takie rodziny. Widać również, że w powiecie brakuje rodzin specjalistycznych.

TABELA 7 RODZINY ZASTĘPCZE W POWIECIE RYBNICKIM W LATACH 2009-2014

Typ rodziny zastępczej	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
RODZINY SPOKREWNIONE Z DZIECKIEM	63	60	64	42	44	45
RODZINY NIEZAWODOWE**	29	26	28	47	44	39
ZAWODOWE RODZINY ZASTĘPCZE***	6	7	6	2	2	2
• RODZINY WIELODZIETNE	4	4	4	1	0	1
• RODZINY SPECJALISTYCZNE	0	0	0	0	0	0
• RODZINY O CHARAKTERZE POGOTOWIA RODZINNEGO	2	3	2	2	2	2

* Dane za pierwsze półrocze roku 2014.

** Do 2011 r. – rodziny niespokrewnione z dzieckiem

*** Do 2011 r. – zawodowe niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku – sprawozdania MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia).

W tabeli nr 8 przedstawione z kolei zostało zestawienie danych dotyczących liczby dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych w latach 2009-2014. Można stwierdzić, że na końcu analizowanego okresu jest ona wyraźnie niższa – wyjątek stanowią jedynie rodziny niezawodowe. W przypadku rodzin spokrewnionych z dzieckiem liczba ta wyniosła 92 w 2009 roku, 100 w roku 2010 i 104 w roku 2011, po czym spadła do poziomu 56 w roku 2012 oraz 59 w roku 2013. Dane za pierwsze półrocze roku 2014 wskazują na stabilizowanie się tej liczby. Z kolei liczba dzieci umieszczonych w zawodowych rodzinach zastępczych wzrosła z 42 w 2009 roku do 73 rok później i 68 dwa lata później, aby w roku 2012 osiągnąć poziom 16, zaś rok później – 15. Najwięcej dzieci w rodzinach niezawodowych niespokrewnionych z dzieckiem było w roku 2011 (103). W roku 2010 było ich 89, a w 2012 – 74. W roku 2009 było ich 55, zaś w roku 2013 – 62. Ponadto w roku 2010, kiedy działało najwięcej rodzin o charakterze pogotowia rodzinnego, liczba dzieci umieszczanych w nich także była największa – wyniosła 39, o osiem mniej było ich w 2011, podczas gdy w roku 2009 wyniosła 21. W latach 2012 i 2013 do rodzin takich przyjęto po 7 osób, zaś do połowy roku 2014 ich liczba wyniosła 8.

TABELA 8 LICZBA DZIECI UMIESZCZONYCH W RODZINACH ZASTĘPCZYCH W POWIECIE RYBNICKIM W LATACH 2009-2014

Typ rodziny zastępczej	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
RODZINY SPOKREWNIONE Z DZIECKIEM	92	100	104	56	59	56
RODZINY NIEZAWODOWE**	55	89	103	74	62	59
ZAWODOWE RODZINY ZASTĘPCZE***	42	73	68	16	15	16
• RODZINY WIELODZIELNE	21	34	37	b.d.	b.d.	b.d.
• RODZINY SPECJALISTYCZNE	0	0	0	0	0	0
• RODZINY O CHARAKTERZE POGOTOWIA RODZINNEGO	21	39	31	7	7	8

* Dane za pierwsze półrocze roku 2014.

** Do 2011 r. – rodziny niespokrewnione z dzieckiem

*** Do 2011 r. – zawodowe niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku – sprawozdania MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia).

Analiza danych dotyczących okresu przebywania dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie rybnickim w roku 2014 wskazuje na długotrwałość rodzinnej pieczy zastępczej, o czym można wnioskować na podstawie danych zamieszczonych w tabeli nr 9. Dzieci przebywające w rodzinach zastępczych przez okres dłuższy niż trzy lata dominowały zdecydowanie w rodzinach spokrewnionych, jak i niezawodowych. W przypadku pierwszego typu rodzin zastępczych ich liczba wyniosła 45 (na 56 dzieci przebywających w tej formie pieczy zastępczej). Z kolei liczba dzieci przebywających w rodzinach niezawodowych przez okres dłuższy niż trzy lata wyniosła 43 (na 59 wychowanków tego typu rodzin), podczas gdy siedmioro dzieci przebywa w nich powyżej jednego roku, jednak nie dłużej niż dwa lata, pięcioro – powyżej dwóch lat, lecz krócej niż trzy lata, natomiast po dwoje wychowanków przebywa w rodzinie niezawodowej od trzech do sześciu miesięcy oraz powyżej sześciu miesięcy, jednak krócej niż rok. W rodzinach zawodowych zanotowano jednakową liczbę wychowanków przebywających w tym rodzaju pieczy zastępczej najdłużej (powyżej 3 lat), najkrócej (do 3 miesięcy) oraz powyżej dwóch, jednak krócej niż trzy lata – po pięć osób. W przypadku rodzin zawodowych o charakterze pogotowia opiekuńczego dwoje dzieci przebywa tam przez okres dłuższy niż rok, lecz krótszy niż dwa lata, a jedna osoba jest tam dłużej niż pół roku, jednak krócej niż rok.

TABELA 9 OKRES PRZEBYWANIA DZIECI W RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM W ROKU 2014*

Okres przebywania w pieczy rodzinnej	Rodziny spokrewnione	Rodziny niezawodowe	Rodziny zawodowe	
			Ogółem	W tym w pogotowiach rodzinnych
DO 3 MIESIĘCY	0	0	5	5
POWYŻEJ 3 DO 6 MIESIĘCY	3	2	0	0
POWYŻEJ 6 DO 12 MIESIĘCY	5	2	1	1
POWYŻEJ JEDNEGO ROKU DO DWÓCH LAT	2	7	2	2
POWYŻEJ DWÓCH LAT DO TRZECH LAT	1	5	5	0
POWYŻEJ TRZECH LAT	45	43	5	0
OGÓŁEM	56	59	16	8

*Dane za pierwsze półrocze roku 2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku – sprawozdania MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia).

Struktura wieku dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej pozwala dostrzec zdecydowaną przewagę liczebną wśród wychowanków rodzin spokrewnionych i niezawodowych osób w wieku od 7 do 17 lat (zob. tabela nr 10). Najliczniejszą kategorię stanowiły dzieci w wieku od 7 do 13 lat – zarówno w rodzinach spokrewnionych, jak i niezawodowych było ich po 20. Z kolei liczba dzieci w wieku od 14 do 17 lat wyniosła w rodzinach spokrewnionych 16, zaś w rodzinach niezawodowych – 22. Dzieci najstarszych (od 18 do 24 lat) wychowuje się w rodzinach niezawodowych dwanaścioro, zaś w rodzinach spokrewnionych dziewięścioro. Mniej liczna jest kategoria dzieci w wieku od 4 do 6 lat – w rodzinach spokrewnionych takich dzieci było siedmioro, zaś w rodzinach zawodowych – czworo. Z kolei wychowankowie, których wiek mieści się w przedziale od roku do trzech lat to czworo dzieci wychowywanych w rodzinach spokrewnionych i jedno – w rodzinie niezawodowej. W przypadku dzieci powierzonych pieczy rodzin zawodowych największy odsetek stanowili najmłodsi. Łącznie sześcioro dzieci (na szesnaścioro ogółem) nie przekroczyło trzech lat. Warto zaznaczyć, że to głównie te dzieci są umieszczane w rodzinach zawodowych, pełniących funkcję pogotowia rodzinnego. Czworo wychowanków jest w wieku od 7 do 13 lat, zaś wiek trojga mieści się w granicach 14-17 lat. Wiek dwóch osób przekroczył 18 lat, natomiast jedna to dziecko w wieku 4-6 lat.

TABELA 10 WIEK DZIECI PRZEBYWAJĄCYCH W RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM W ROKU 2014*

Wiek dziecka	Rodziny spokrewnione	Rodziny niezawodowe	Rodziny zawodowe	
			Ogółem	W tym w pogotowiach rodzinnych
PONIŻEJ JEDNEGO ROKU	0	0	0	0
OD ROKU DO 3 LAT	4	1	6	5
OD 4 DO 6 LAT	7	4	1	1
OD 7 DO 13 LAT	20	20	4	2
OD 14 DO 17 LAT	16	22	3	0
OD 18 DO 24 LAT	9	12	2	0
OGÓŁEM	56	59	16	8

*Dane za pierwsze półrocze roku 2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku – sprawozdania MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia).

Jak pokazują dane zaprezentowane w tabeli nr 11, do najczęstszych przyczyn umieszczania dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie rybnickim należy uzależnienie rodziców (na ogół od alkoholu). Łącznie 56 dzieci trafiło do rodzin zastępczych z tego właśnie powodu, przy czym 30 osób znajduje się w rodzinach spokrewnionych, 17 w rodzinach niezawodowych, zaś 9 w rodzinach zawodowych (z czego 7 w pogotowiach rodzinnych). Drugim często pojawiającym się podwodem umieszczania dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – łącznie 39 dzieci umieszczonych zostało w pieczy zastępczej ze względu na ten problem; z tego 12 osób znalazło się pod opieką rodzin spokrewnionych, 23 dzieci objęły pomocą rodziny niezawodowe, zaś 4 – rodziny zawodowe. Łącznie jedenaścioro dzieci objęto pieczą zastępczą z powodu pólseroctwa – trojgiem z nich zaopiekowały się rodziny spokrewnione, zaś siedmiorgiem – rodziny niezawodowe. Jako powód umieszczenia dziesięciorga dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej podano niepełnosprawność co najmniej jednego z rodziców – czworo trafiło do rodzin niezawodowych, zaś po trzy osoby – do rodzin spokrewnionych i zawodowych. Także w przypadku dziesięciorga dzieci przyczyną umieszczenia ich w rodzinnej pieczy zastępczej było pólseroctwo. Trojgiem z nich zaopiekowały się rodziny spokrewnione, zaś ośmiorgiem – rodziny niezawodowe. Sześcioro wychowanków rodzin zastępczych to sieroty – czworo z nich zostało umieszczonych w rodzinach spokrewnionych, zaś dwoje w rodzinach niezawodowych. Ponadto dziewięcioro dzieci zostało objętych pieczą ze strony rodzin niezawodowych z powodu niepełnosprawności co najmniej jednego z rodziców, przy czym trojgiem zajęły się rodziny spokrewnione, czworgiem – rodziny niezawodowe, a dwojgiem – rodziny zawodowe. Przemoc w rodzinie stała się powodem umieszczenia w pieczy zastępczej czworga dzieci: opieki nad jednym podjęła się rodzina spokrewniona, dwoje trafiło do rodziny niespokrewnionej, a jedno do zawodowej. W przypadku sześciorga dzieci stwierdzono inną przyczynę umieszczenia ich w rodzinnej pieczy zastępczej.

TABELA 11 PRZYCZYNY UMIESZCZANIA DZIECI W RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM W ROKU 2014*

Przyczyna	Rodziny spokrewnione	Rodziny niezawodowe	Rodziny zawodowe	
			Ogółem	W tym w pogotowiach rodzinnych
SIEROCTWO	4	2	0	0
PÓŁSIEROCTWO	3	8	0	0
UZALEŻNIENIE RODZICÓW	30	17	9	7
PRZEMOC W RODZINIE	1	2	1	0
BEZRADNOŚĆ W SPRAWACH OPIEKUŃCZO- WYCHOWAWCZYCH	12	23	4	1
NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ CO NAJMNIEJ JEDNEGO Z RODZICÓW	3	4	2	0
INNE	3	3	0	0
OGÓŁEM	56	59	16	8

*Dane za pierwsze półrocze roku 2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku – sprawozdania MPiPS-03 oraz sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (stan na dzień 31 grudnia).

4. ORGANIZACJA PIELCZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM

4.1. Założenia dotyczące organizacji pielczy zastępczej w powiecie rybnickim

Zgodnie z art. 4 Ustawy organizowanie pielczy zastępczej powinno mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka do:

- wychowania w rodzinie, a w razie konieczności wychowywania dziecka poza rodziną — do opieki i wychowania w rodzinnych formach pielczy zastępczej, jeśli jest to zgodne z dobrem dziecka;
- powrotu do rodziny;
- utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicami, z wyjątkiem przypadków, w których sąd zakazał takich kontaktów;
- stabilnego środowiska wychowawczego;
- kształcenia, rozwoju uzdolnień, zainteresowań i przekonań oraz zabawy i wypoczynku;
- pomocy w przygotowaniu do samodzielnego życia;
- ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie dziecka;
- informacji i wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą, odpowiednio do jego wieku i stopnia dojrzałości;
- ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem;
- poszanowania tożsamości religijnej i kulturowej;
- dostępu do informacji dotyczących jego pochodzenia.

Zamysł ustawodawcy sprowadza się więc do „maksymalizacji dostępnego wsparcia dla naturalnego środowiska dziecka oznaczającego jego rodzinę”²⁵, wobec czego umieszczanie dziecka w pielczy zastępczej ma następować w ostateczności, kiedy wyczerpią się gwarantowane przepisami możliwości pomocy rodzinie. Ustawa zakłada powierzenie dziecka odebranego z rodziny naturalnej rodzinnej pielczy zastępczej, którą stanowi rodzina zastępcza lub rodzinny dom dziecka. Stwierdza się ponadto, że placówki instytucjonalne są przeznaczone dla dzieci powyżej 7 lub 10 lat, można w nich również umieszczać dzieci wymagające szczególnej opieki lub niedostosowane społecznie w rozumieniu ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Zgodnie z art. 32 ust.2 zadanie organizacji pielczy zastępczej należy do powiatu. Z kolei nadzór i opieka nad rodzinami zastępczymi należy do wyznaczonego przez organizatora rodzinnej pielczy zastępczej koordynatora rodzinnej pielczy zastępczej (art. 77 ust. 1 – 2).

Istotną rolę w niesieniu pomocy rodzinom dysfunkcyjnym w rozwiązywaniu problemów wychowawczych, socjalnych, niezaradności życiowej, jak też w prowadzeniu gospodarstwa domowego, planowaniu wydatków i innych obowiązkach rodzicielskich powierzono asystentom

²⁵ B. Matysik, *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pielczy zastępczej*, http://samorząd.infor.pl/temat_dnia/artykuly/521099,ustawa_o_wspieraniu_rodziny_i_systemie_pielczy_zastepczej.html, [25.01.2012].

rodzin. Jego pracodawcą może być wójt lub podmiot, któremu gmina zleciła organizację pracy z rodziną²⁶.

Zgodnie z przepisami ustawy, na terenie każdego powiatu ma działać organizator pieczy zastępczej, którym w powiecie rybnickim jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie. Organizator rodzinnej pieczy zastępczej tworzy strukturę podlegającą Kierownikowi Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie. W ramach Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie wyodrębniony został Dział Pieczy Zastępczej, zatrudniający następujących pracowników:

- Koordynatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej;
- psychologa-pracownika socjalnego;
- pedagoga-pracownika socjalnego;
- podinspektora;
- referenta.

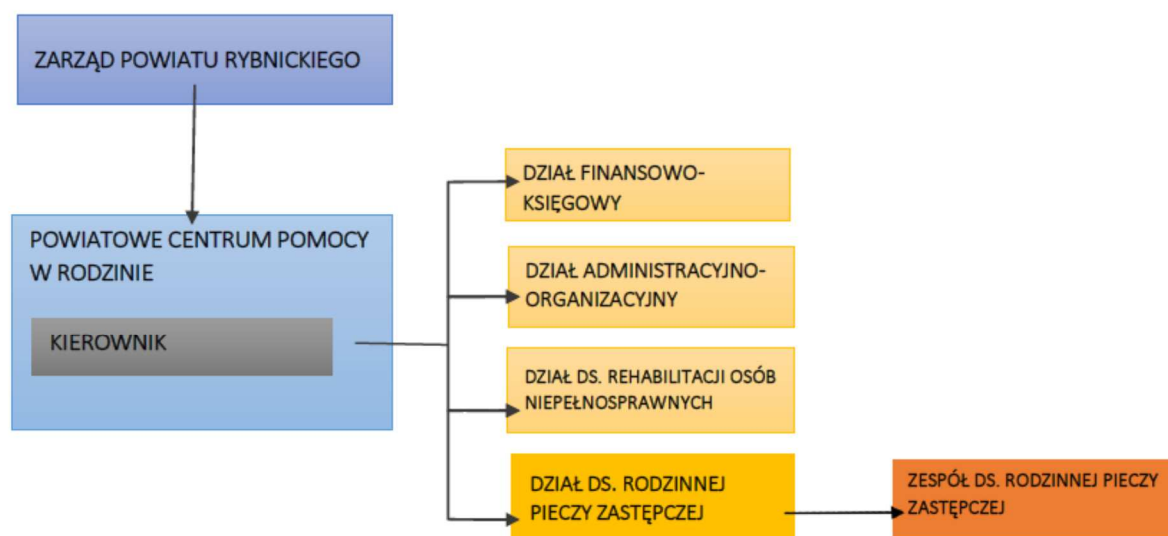
Praca Działu Pieczy Zastępczej jest wspomagana przez specjalistów zatrudnionych w ramach umów cywilno-prawnych:

- radcę prawnego;
- psychologa-psychoterapeutę rodzinnego.

Dział Pieczy Zastępczej wspomagany jest przez Dział Finansowo-Księgowy; Dział ds. Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz Dział Administracyjno-Gospodarczy, które działają w strukturze PCPR w Rybniku. Schemat struktury organizacyjnej rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie rybnickim prezentuje diagram nr 3.

²⁶ Tamże.

DIAGRAM 3 STRUKTURA ORGANIZACYJNA RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM

Źródło: opracowanie własne.

Do zadań organizatora rodzinnej pieczy zastępczej (PCPR w Rybniku) należy:

- prowadzenie naboru kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
- zapewnienie badań psychologicznych kandydatom do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz rodzinom zastępczym i osobom prowadzącym rodzinne domy dziecka;
- zapewnianie kandydatom rodzinnej pieczy zastępczej szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji;
- kwalifikowanie osób kandydujących do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz wydawanie zaświadczeń kwalifikacyjnych zawierających potwierdzenie ukończenia szkolenia, opinię o spełnianiu warunków i ocenę predyspozycji do sprawowania pieczy zastępczej;
- organizowanie szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
- organizowanie szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego, wydawanie świadectw ukończenia tych szkoleń oraz opinii dotyczącej predyspozycji do pełnienia funkcji dyrektora i wychowawcy w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego;
- zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka szkoleń mających na celu podnoszenie ich kwalifikacji, biorąc pod uwagę ich potrzeby;

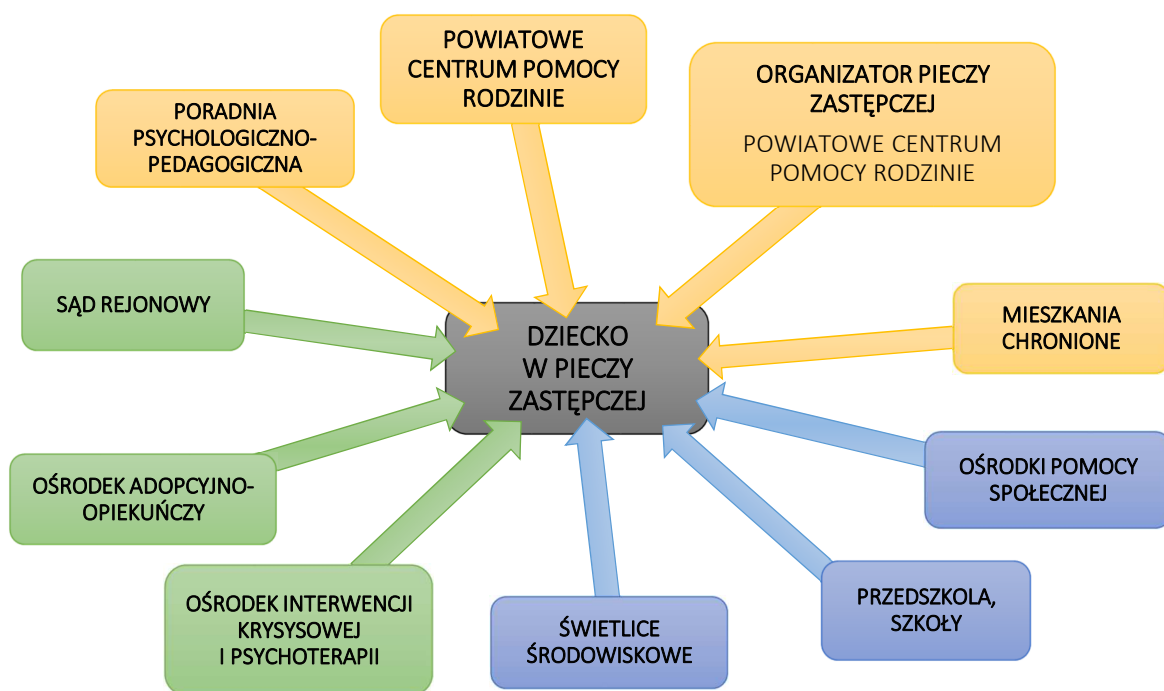
- zapewnianie pomocy i wsparcia osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w ramach grup wsparcia oraz rodzin pomocowych;
- organizowanie dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy wolontariuszy;
- współpraca ze środowiskiem lokalnym, w szczególności z powiatowym centrum pomocy rodzinie, ośrodkiem pomocy społecznej, sądami i ich organami pomocniczymi, instytucjami oświatowymi, podmiotami leczniczymi, a także kościołami i związkami wyznaniowymi oraz z organizacjami społecznymi;
- prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej;
- zapewnianie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego;
- dokonywanie okresowej oceny sytuacji dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej;
- prowadzenie działalności diagnostyczno-konsultacyjnej, której celem jest pozyskiwanie, szkolenie i kwalifikowanie osób zgłaszających gotowość do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej oraz prowadzenia rodzinnego domu dziecka, a także szkolenie i wspieranie psychologiczno-pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz rodziców dzieci objętych tą pieczą;
 1. przeprowadzanie badań pedagogicznych i psychologicznych oraz analizy, o której mowa w art. 42 ust. 7, dotyczących kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
 2. organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, w szczególności przez tworzenie warunków do powstawania:
 - a) grup wsparcia,
 - b) specjalistycznego poradnictwa,
 3. organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, w szczególności przez tworzenie warunków do powstawania:
 - a) grup wsparcia,
 - b) specjalistycznego poradnictwa;
- zapewnianie rodzinom zastępczym zawodowym i niezawodowym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka poradnictwa, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie ich kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego;
- przedstawianie staroście i radzie powiatu corocznego sprawozdania z efektów pracy;
- zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających;
- organizowanie opieki nad dzieckiem, w przypadku gdy rodzina zastępcza albo prowadzący rodzinny dom dziecka okresowo nie może sprawować opieki, w szczególności z powodów zdrowotnych lub losowych albo zaplanowanego wypoczynku

- zatrudnienie koordynatorów pieczy zastępczej (w przypadku braku koordynatorów zadanie przejmuje organizator). Do zadań koordynatora należy w szczególności:
 - udzielanie pomocy rodzinom zastępczym w realizacji zadań wynikających z pieczy zastępczej,
 - przygotowanie we współpracy z asystentem rodziny i odpowiednio rodziną zastępczą planu pomocy dziecku,
 - pomoc rodzinom zastępczym oraz prowadzącym RDD w nawiązaniu wzajemnego kontaktu,
 - zapewnienie rodzinom zastępczym dostępu do specjalistycznej pomocy dla dzieci, w tym psychologicznej, reedukacyjnej i rehabilitacyjnej,
 - zgłaszanie do Ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających,
 - udzielania wsparcia pełnoletnim wychowankom rodzinnych form pieczy zastępczej,
 - przedstawianie corocznego sprawozdania z efektów pracy organizatorowi rodzinnej pieczy zastępczej,
 - koordynator rodzinnej pieczy zastępczej nie może mieć pod opieką łącznie więcej niż 15 rodzin zastępczych lub RDD.

4.2. Koncepcja systemu wsparcia dziecka w pieczy zastępczej w powiecie rybnickim

Koncepcja systemu wsparcia dziecka w pieczy zastępczej, realizowanej w powiecie rybnickim zaprezentowana na diagramie nr 4 zakłada współpracę instytucji, które – realizując swoje zadania statutowe – przyczyniają się do niesienia optymalnej pomocy.

DIAGRAM 4 SYSTEM WSPARCIA DZIECKA W PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM

- instytucje funkcjonujące obecnie w powiecie rybnickim
- instytucje funkcjonujące obecnie na terenie gmin powiatu rybnickiego
- pozostałe instytucje udzielające wsparcia dziecku w pieczy zastępczej

Źródło: opracowanie własne.

Instytucją, która przejmuje organizacyjne i koordynacyjne obowiązki związane z funkcjonowaniem całego systemu pieczy zastępczej jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie. Zgodnie z założeniami programu, wynikającymi z przepisów ustawy, w ramach PCPR powołany zostaje organizator rodzinnej pieczy zastępczej. Do zadań organizatora rodzinnej pieczy zastępczej należy:

- świadczenie pomocy pedagogicznej,
- świadczenie pomocy psychologicznej,
- organizowanie szkoleń,
- organizowanie terapii,
- prowadzenie grup wsparcia,
- przyznawanie i wypłacanie świadczeń pieniężnych,
- prowadzenia specjalistycznego poradnictwa,

- zatrudnianie koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.

Obok PCPR instytucją funkcjonującą na terenie powiatu i w istotny sposób oddziałującą na dziecko w pieczy zastępczej jest Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, która zajmuje się diagnozą oraz terapią adresowaną do dzieci i rodzin. Oprócz tego dziecko w pieczy zastępczej otrzymuje wsparcie ze strony sądu rejonowego, który zapewnia nadzór kuratorski nad warunkami bytu i wychowania nad nieletnimi oraz wydaje postanowienia o zabezpieczeniu dziecka. Ważną rolę odgrywają ponadto ośrodki adopcyjno-opiekuńcze, które zajmują się umieszczaniem dzieci w rodzinach adopcyjnych oraz szkoleniami kandydatów na rodziców adopcyjnych. Z kolei Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii realizuje zadanie prowadzenia terapii dla osób i rodzin znajdujących się w kryzysie oraz oferowanie im miejsc noclegowych. Ważnym przedsięwzięciem, podjętym w ramach realizacji koncepcji pieczy zastępczej w powiecie rybnickim jest stworzenie mieszkania chronionego, przeznaczonego czasowo dla osób pełnoletnich opuszczających rodziny zastępcze, placówki opiekuńczo-wychowawcze, a także placówki resocjalizacyjne.

5. CELE PROGRAMU

Celem głównym (strategicznym) *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017* jest:

Wspieranie rozwoju pieczy zastępczej w powiecie rybnickim.

Cel ten zostanie osiągnięty dzięki realizacji następujących celów szczegółowych (operacyjnych):

- 1) Rozwój zasobów kadrowych systemu wsparcia rodziny
- 2) Rozwój infrastruktury i specjalistycznego poradnictwa w zakresie pieczy zastępczej
- 3) Rozwój i doskonalenie systemu rodzinnej pieczy zastępczej
- 4) Wzmacnianie potencjału i kompetencji rodzin zastępczych
- 5) Rozwój instytucjonalnej pieczy zastępczej
- 6) Wzmocnienie wydolności opiekuńczo-wychowawczej rodzin biologicznych

Zadania przewidziane do realizacji w ramach wyznaczonych celów programu zostały przedstawione w zamieszczonej poniżej tabeli nr 12.

TABELA 12 CELE I ZADANIA PRZEWIDZIANE DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAMU ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM NA LATA 2015-2017

CEL STRATEGICZNY: WSPIERANIE ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM			
CEL OPERACYJNY 1: ROZWÓJ ZASOBÓW KADROWYCH SYSTEMU WSPARCIA RODZINY			
ZADANIE	REALIZATORZY I PARTNERZY	WSKAŹNIKI	PRZEWIDYWANE EFEKTY
1.1. Zwiększenie liczby koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Powiat	przyrost liczby koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej	podniesienie jakości usług świadczonych w ramach pieczy zastępczej poprzez zmniejszenie liczby rodzin, jakie ma pod swoją opieką koordynator
1.2. Wspieranie pracy koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej i upowszechnianie informacji na jej temat	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna - Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii - ośrodki pomocy społecznej - organizacje pozarządowe - media	- liczba osób zgłaszających się do koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej - liczba zorganizowanych kampanii informacyjnych	- wzrost poziomu wiedzy na temat pracy koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej wśród mieszkańców powiatu - wzrost zainteresowania skorzystaniem ze wsparcia świadczonego przez koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej wśród mieszkańców powiatu
1.3. Promocja i wsparcie wolontariatu w zakresie wspomagania pieczy zastępczej	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - organizacje pozarządowe - ośrodki pomocy społecznej - media	liczba wolontariuszy zaangażowanych we wspomaganie realizacji zadań pieczy zastępczej	- wzrost efektywności pomocy świadczonej w ramach pieczy zastępczej - wzrost liczby mieszkańców powiatu zaangażowanych w działalność społeczną

CEL OPERACYJNY 2: ROZWÓJ INFRASTRUKTURY I SPECJALISTYCZNEGO PORADNICTWA W ZAKRESIE PIECZY ZASTĘPCZEJ			
ZADANIE	REALIZATORZY I PARTNERZY	WSKAŹNIKI	PRZEWIDYWANE EFEKTY
2.1. Rozwój działalności z zakresu interwencji kryzysowej	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii - ośrodki pomocy społecznej	- liczba podjętych interwencji kryzysowych - liczba osób objętych wsparciem w ramach interwencji kryzysowej	zapobieganie pogłębianiu się kryzysów oraz zjawisk patologicznych w rodzinach
2.2. Wsparcie dostępu do bezpłatnego poradnictwa prawnego	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii - organizacje pozarządowe	liczba udzielonych bezpłatnych porad prawnych oraz odbytych konsultacji	zwiększenie świadomości klientów pieczy zastępczej w zakresie posiadanych praw, rozwiązanie ich problemów prawnych
2.3. Wsparcie dostępu do bezpłatnej pomocy psychologicznej	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna - Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii - ośrodki pomocy społecznej - organizacje pozarządowe	- liczba udzielonych bezpłatnych porad psychologicznych - liczba osób, które skorzystały z poradnictwa psychologicznego	poprawa samopoczucia, wzrost pewności siebie oraz wykształcenie umiejętności radzenia sobie z problemami przez osoby związane z pieczą zastępczą
2.4. Wsparcie i monitorowanie funkcjonowania mieszkańców mieszkania chronionego	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - ośrodki pomocy społecznej	liczba sprawozdań z monitorowania funkcjonowania mieszkania chronionego	zwiększenie poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców mieszkania chronionego
2.5. Doposażenie mieszkania chronionego	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	liczba i rodzaj sprzętu, w jaki wyposażono mieszkanie chronione	poprawa jakości życia mieszkańców mieszkania chronionego

2.6. Upowszechnianie informacji na temat mieszkania chronionego jako formy wsparcia wychowanków pieczy zastępczej, będących w szczególnie trudnej sytuacji życiowej	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • ośrodki pomocy społecznej • media	• liczba kampanii informacyjnych dotyczących mieszkania chronionego	• podniesienie poziomu wiedzy wychowanków pieczy zastępczej na temat mieszkań chronionych
CEL OPERACYJNY 3: ROZWÓJ I DOSKONALENIE SYSTEMU RODZINNEJ PIELCZY ZASTĘPCZEJ			
ZADANIE	REALIZATORZY I PARTNERZY	WSKAŹNIKI	PRZEWIDYWANE EFEKTY
3.1. Realizacja programów na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • organizacje pozarządowe	• liczba sprawozdań z realizacji programów na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej	• doskonalenie poziomu i jakości wsparcia świadczonego w ramach rodzinnej pieczy zastępczej
3.2. Zwiększenie liczby zawodowych rodzin zastępczych. Limit rodzin zawodowych dla powiatu rybnickiego — 4 rodziny zawodowe – 2015 — 4 rodziny zawodowe – 2015 — 4 rodziny zawodowe – 2015	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Powiat	• liczba utworzonych zawodowych rodzin zastępczych	• poprawa jakości wsparcia świadczonego dzieciom umieszczonym w rodzinnej pieczy zastępczej
3.3. Realizacja kampanii promujących rodzicielstwo zastępcze	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • organizacje pozarządowe • media	• liczba przeprowadzonych kampanii promocyjnych • liczba rozpropagowanych materiałów promocyjnych	• podniesienie poziomu wiedzy członków społeczności lokalnych na temat inicjatyw dotyczących zastępczych form opieki rodzinnej
3.4. Wspieranie i promowanie różnych form współpracy z rodziną biologiczną dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej	• liczba spotkań z członkami rodzin biologicznych • liczba inicjatyw podjętych na rzecz współpracy z rodziną biologiczną	• przywrócenie rodzinom biologicznym wydolności wychowawczo-opiekuńczej

3.5. Rozwój wsparcia pełnoletnich wychowanków rodzinnej pieczy zastępczej w celu skutecznego usamodzielniania	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej	• liczba wychowanków korzystających ze wsparcia • liczba inicjatyw podjętych na rzecz usamodzielniania się wychowanków	• skuteczne i trwałe usamodzielnienie się pełnoletnich wychowanków rodzinnej pieczy zastępczej
3.6. Promowanie adopcji dzieci z uregulowaną sytuacją prawną, będących wychowankami rodzinnej pieczy zastępczej; upowszechnianie wiedzy na temat procedur adopcyjnych	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • media	• liczba przeprowadzonych kampanii promocyjnych • liczba rozpropagowanych materiałów promocyjnych	• podniesienie poziomu wiedzy członków społeczności lokalnych na temat procedur adopcyjnych
3.7. Promowanie inicjatyw na rzecz dziecka i rodziny podejmowanych przez inne instytucje, tj. organizacje pozarządowe, parafie itp.	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej • organizacje pozarządowe • media	• liczba przeprowadzonych kampanii informacyjnych	• podniesienie poziomu wiedzy członków społeczności lokalnych na temat form pomocy świadczonych dziecku i rodzinie przez różne instytucje
CEL OPERACYJNY 4: WZMACNIANIE POTENCJAŁU I KOMPETENCJI RODZIN ZASTĘPCZYCH			
ZADANIE	REALIZATORZY I PARTNERZY	WSKAŹNIKI	PRZEWIDYWANE EFEKTY
4.1. Promocja pozytywnego wizerunku rodzin zastępczych	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • ośrodki pomocy społecznej • organizacje pozarządowe • media	• liczba przeprowadzonych kampanii promocyjno-informacyjnych • liczba rozpropagowanych materiałów promocyjnych	• zbudowanie pozytywnego wizerunku rodzin zastępczych w społecznościach lokalnych
4.2. Rozwój specjalistycznego poradnictwa dla rodzin zastępczych	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • organizacje pozarządowe	• liczba udzielonych porad • liczba osób korzystających z poradnictwa	• wykształcenie u członków rodzin zastępczych umiejętności przezwycięzania problemów pojawiających się w tych rodzinach

4.3. Rozwój współpracy z jednostkami pomocowymi w zakresie wzmocnienia funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodzin zastępczych	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej • organizacje pozarządowe	• liczba spotkań partnerów • liczba zawartych porozumień • liczba wspólnych inicjatyw	• wzmocnienie funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodzin zastępczych • zwiększenie efektywności wsparcia udzielanego rodzinom zastępczym
4.4. Rozwój współpracy z jednostkami pomocowymi w zakresie udzielania kompleksowej pomocy dzieciom umieszczonym w rodzinach zastępczych	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej • organizacje pozarządowe	• liczba spotkań partnerów • liczba zawartych porozumień • liczba wspólnych inicjatyw	• zwiększenie efektywności pomocy udzielanej dzieciom umieszczonym w rodzinach zastępczych
4.5. Wsparcie rodzin zastępczych w zakresie podnoszenia kwalifikacji; promocja form wsparcia adresowanych do rodzin zastępczych	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • organizacje pozarządowe • firmy szkoleniowe	• liczba przeprowadzonych szkoleń podnoszących kwalifikacje • liczba uczestników szkoleń • liczba osób, które ukończyły szkolenia	• zwiększenie ilości osób profesjonalnie przygotowanych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej
4.6. Tworzenie i promowanie grup wsparcia dla rodzin zastępczych	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • organizacje pozarządowe	• liczba stworzonych grup wsparcia • liczba uczestników grup wsparcia	• wykształcenie u członków rodzin zastępczych umiejętności przewyższania problemów pojawiających się w tych rodzinach poprzez wymianę doświadczeń z osobami będącymi w podobnej sytuacji

CEL OPERACYJNY 5: ROZWÓJ INSTYTUCJONALNEJ PIELCZY ZASTĘPCZEJ			
ZADANIE	REALIZATORZY I PARTNERZY	WSKAŹNIKI	PRZEWIDYWANE EFEKTY
5.1. Realizacja programów z zakresu wspierania instytucjonalnej pielczy zastępczej	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Powiatowa Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza	liczba sprawozdań z realizacji programów na rzecz rozwoju instytucjonalnej pielczy zastępczej	doskonalenie poziomu i jakości wsparcia świadczonego w ramach instytucjonalnej pielczy zastępczej
5.2. Wspieranie i promowanie różnych form współpracy z rodziną biologiczną dzieci umieszczonych w instytucjonalnej pielczy zastępczej	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Powiatowa Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - ośrodki pomocy społecznej	- liczba spotkań z członkami rodzin biologicznych - liczba inicjatyw podjętych na rzecz współpracy z rodziną biologiczną	przywrócenie rodzinom biologicznym wydolności wychowawczo-opiekuńczej
5.3. Promowanie adopcji dzieci z uregulowaną sytuacją prawną, umieszczonych w instytucjonalnej pielczy zastępczej; upowszechnianie wiedzy na temat procedur adopcyjnych	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Powiatowa Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny	- liczba przeprowadzonych kampanii promocyjnych - liczba rozpropagowanych materiałów promocyjnych	podniesienie poziomu wiedzy członków społeczności lokalnych na temat procedur adopcyjnych
5.4. Wsparcie działań na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży umieszczonych w instytucjonalnej pielczy zastępczej	- Powiatowa Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna - Powiat - placówki oświatowe - organizacje pozarządowe	- liczba zrealizowanych programów na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży umieszczonych w instytucjonalnej pielczy zastępczej - liczba uczestników tych programów	wzrost poziomu wykształcenia wychowanków instytucjonalnej pielczy zastępczej
5.5. Wsparcie działań na rzecz rozwoju aktywnych form spędzania czasu wolnego dzieci i młodzieży umieszczonych w instytucjonalnej pielczy zastępczej	- Powiatowa Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza - Powiat - organizacje pozarządowe	- liczba działań podjętych na rzecz rozwoju aktywnych form spędzania czasu wolnego dzieci i młodzieży umieszczonych w instytucjonalnej pielczy zastępczej - liczba uczestników tych działań	podniesienie poziomu aktywności wychowanków instytucjonalnej pielczy zastępczej

5.6. Rozwój wsparcia pełnoletnich wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej w celu skutecznego usamodzielniania	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Powiatowa Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej	• liczba wychowanków korzystających ze wsparcia • liczba inicjatyw podjętych na rzecz usamodzielniania się wychowanków	• skuteczne i trwałe usamodzielnienie się pełnoletnich wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej
5.7. Rozwój współpracy z jednostkami pomocowymi w zakresie udzielania kompleksowej pomocy dzieciom umieszczonym w instytucjonalnej pieczy zastępczej	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej	• liczba spotkań partnerów • liczba zawartych porozumień • liczba wspólnych inicjatyw	• zwiększenie efektywności pomocy udzielanej dzieciom umieszczonym w instytucjonalnej pieczy zastępczej
CEL OPERACYJNY 6: WZMOCNIENIE WYDOLNOŚCI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZEJ RODZIN BIOLOGICZNYCH			
ZADANIE	REALIZATORZY I PARTNERZY	WSKAŹNIKI	PRZEWIDYWANE EFEKTY
6.1. Ukierunkowanie wsparcia na utrzymanie dziecka w rodzinie biologicznej lub powrót do niej	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej	• liczba rodzin biologicznych korzystających ze wsparcia • liczba rodzin biologicznych, do których powróciły dzieci znajdujące się w pieczy zastępczej	• ograniczenie liczby rodzin biologicznych, których dzieci są oddawane do pieczy zastępczej
6.2. Prowadzenie poradnictwa specjalistycznego dla rodziców biologicznych ukierunkowanego na wzmocnienie ich wydolności opiekuńczo-wychowawczej	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej	• liczba rodziców biologicznych korzystających z poradnictwa specjalistycznego • liczba udzielonych rodzicom biologicznym porad	• zwiększenie wydolności opiekuńczo-wychowawczej rodzin biologicznych

6.3. Zapewnienie członkom rodzin biologicznych dostępu do różnych form terapii zorientowanej na przezwyciężanie problemów występujących w rodzinach	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna • ośrodki pomocy społecznej	• liczba zorganizowanych sesji terapeutycznych • liczba członków rodzin biologicznych korzystających z terapii	• zwiększenie wydolności opiekuńczo-wychowawczej rodzin biologicznych • wykształcenie u członków rodzin biologicznych umiejętności przezwyciężania problemów pojawiających się w tych rodzinach
--	---	--	---

Źródło: opracowanie własne.

6. MONITORING I EWALUACJA

Monitorowanie i ewaluacja *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017* odbywać się będzie na podstawie analizy i interpretacji zebranych danych Powiatowego Centrum Pomocy Społecznej oraz danych pozyskanych od współpracujących instytucji pomocowych.

Dane te pozwolą na sformułowanie oceny wartości Programu oraz pomogą w dalszym jego planowaniu, realizacji i rozwoju działań. Analiza zebranych danych pozwoli na sprawdzenie skuteczności i efektywności przyjętych założeń.

Program stanowi dokument otwarty i zmienny, w związku z czym można go modyfikować w zależności od zmieniających się potrzeb, przepisów prawnych oraz środków finansowych.

7. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU

Założenia *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017* będą realizowane w ramach założonych działań w zależności od dostępnych środków finansowych.

Środki finansowe na działania zaplanowane w Strategii będą pochodzić z następujących źródeł:

- ze środków budżetowych powiatu rybnickiego,
- ze środków budżetowych gmin: Czerwionka-Leszczyny, Gaszowice, Jejkowice, Lyski i Świerklany,
- z środków budżetowych państwa w ramach dotacji na dofinansowanie zadań własnych oraz na finansowanie realizacji zadań zleconych,
- z funduszy europejskich,
- z innych programów i grantów.

Szczegółowe określenie wysokości planowanych środków na realizację programu nie jest możliwe ze względu na brak długookresowych źródeł finansowania, a także wieloletnich dokumentów finansowych określających planowane wydatki powiatu na bieżącą działalność.

7.1. Podmioty realizujące program

Podmiotem koordynującym wdrażanie programu jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku. Instytucja ta jest zarazem głównym realizatorem programu, którego wspierać będą takie podmioty, jak:

- Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii,
- Powiatowa Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza,
- ośrodki pomocy społecznej działające na terenie gmin powiatu rybnickiego,
- placówki oświatowe, m.in. te, do których uczęszczają pełnoletni wychowankowie pieczy zastępczej,
- organizacje pozarządowe, w szczególności te, które działają na terenie powiatu,
- firmy szkoleniowe,
- media, ze szczególnym udziałem mediów lokalnych.

7.2. Finansowanie programu

Program będzie finansowany ze środków własnych powiatu rybnickiego, a także z państwowych funduszy celowych. Dodatkowo możliwe będzie pozyskanie środków z funduszy zewnętrznych, w tym z funduszy unijnych oraz innych zagranicznych mechanizmów finansowych.

7.3. Monitoring i ewaluacja

Podstawą ewaluacji programu osłonowego będą roczne sprawozdania przygotowywane przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rybniku. Sprawozdania roczne pozwolą na ocenę skuteczności, efektywności, trafności i użyteczności realizowanych działań w kontekście ostatecznych efektów – dają podstawy do oszacowania, na ile udało się osiągnąć założone cele.

Załącznik nr 1
do Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim
na lata 2015-2017

PROGRAM OSŁONOWY PRZECIWDZIAŁANIA WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU PEŁNOLETNICH WYCHOWANKÓW PIECZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM NA LATA 2015-2017

Założenia *Programu Osłonowego Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu Pełnoletnich Wychowanków Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017* odpowiadają celom *Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej w Powiecie Rybnickim na lata 2015-2017*. U podstaw programu osłonowego leży podjęcie intensywnych działań o charakterze profilaktycznym, których celem jest zapobieganie ekskluzji i marginalizacji społecznej pełnoletnich wychowanków rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej. Realizacja programu osłonowego na poziomie powiatu jest zorientowana na podjęcie działań odpowiednio wcześniej – zanim problem wykluczenia społecznego wystąpi w grupie docelowej. Chodzi także o to, by działania profilaktyczne wyprzedziły działania interwencyjne oraz aby były skuteczne, tj. kompleksowe i profesjonalne. Wśród zasad właściwego reagowania, które leżą u podstaw programu wymienić należy również efektywność, która pełnoletnim wychowankom pieczy zastępczej ma dać szansę na wyjście z trudnej sytuacji życiowej, w której się znaleźli. Ponadto działania przewidziane do realizacji w ramach programu są zorientowane na to, by wychowankowie ci nie stracili swej podmiotowości i osiągnęli samodzielność.

Adresaci programu

Program osłonowy jest adresowany przede wszystkim do pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej w powiecie rybnickim, ale także – pośrednio – do członków ich rodzin w celu kształtowania warunków środowiska rodzinnego w taki sposób, aby sprzyjały prawidłowemu rozwojowi i usamodzielnieniu wychowanków.

Cel programu oraz działania przewidziane do realizacji

Głównym celem programu osłonowego jest przewyższenie zjawiska wykluczenia społecznego pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej.

Cel ten zostanie zrealizowany w oparciu o następujące działania:

- 1) Prowadzenie działań informacyjnych na temat możliwości uzyskania pomocy przez pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej
- 2) Udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów rodzinnych powstających w rodzinach zastępczych z pełnoletnimi wychowankami
- 3) Udzielanie pomocy prawnej pełnoletnim wychowankom pieczy zastępczej i innym członkom rodzin zastępczych

- 4) Udzielanie wsparcia psychologicznego pełnoletnim wychowankom pieczy zastępczej
- 5) Organizowanie szkoleń/warsztatów/treningów, mających na celu usamodzielnienie się życiowe i zawodowe pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej

Szczegółowe zestawienie działań wraz z opisem sposobu ich realizacji, wskazaniem podmiotów i partnerów odpowiedzialnych za ich wdrażanie, określeniem wskaźników i przewidywanych efektów prezentuje tabela nr 13.

TABELA 13 DZIAŁANIA PRZEWIDZIANE DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAMU OSŁONOWEGO PRZECIWDZIAŁANIA WYKLUCZENIU SPOŁECZNEMU PEŁNOLETNICH WYCHOWANKÓW PIELCZY ZASTĘPCZEJ W POWIECIE RYBNICKIM NA LATA 2015-2017

DZIAŁANIE	SPOSÓB REALIZACJI DZIAŁANIA	REALIZATORZY I PARTNERZY	WSKAŹNIKI	PRZEWIDYWANE EFEKTY
1. Prowadzenie działań informacyjnych na temat możliwości uzyskania pomocy przez pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej	- wydawanie informatorów/poradników - dystrybuowanie ulotek informacyjnych - prowadzenie stałych konsultacji informacyjnych	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii - ośrodki pomocy społecznej - organizacje pozarządowe - media	- liczba wydanych informatorów/poradników - liczba rozdystrybuowanych ulotek - liczba zorganizowanych kampanii informacyjnych - liczba wychowanków zgłaszających się po informacje	podniesienie poziomu wiedzy pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej na temat form pomocy, z których mogą skorzystać
2. Udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów rodzinnych powstających w rodzinach zastępczych z pełnoletnimi wychowankami	- objęcie rodziny wsparciem koordynatora pieczy zastępczej - udzielanie porad psychologicznych - udzielanie porad przez pedagoga	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii - ośrodki pomocy społecznej - placówki oświatowe	- liczba rodzin objętych wsparciem koordynatora pieczy zastępczej - liczba rodzin korzystających z porad psychologa i pedagoga - liczba konsultacji odbytych przez pedagoga i psychologa	- przewycięzenie problemów występujących w pieczy zastępczej - wykształcenie w rodzinach umiejętności radzenia sobie z problemami występującymi wewnątrz niej - zapobieganie nowym problemom wewnątrzrodzinnym
3. Udzielanie pomocy prawnej pełnoletnim wychowankom pieczy zastępczej i innym członkom rodzin zastępczych	udzielanie porad i konsultacji prawnych wychowankom i innym członkom rodzin zastępczych	- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie - organizacje pozarządowe - Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii - ośrodki pomocy społecznej	- liczba osób korzystających z porad i konsultacji prawnych - liczba udzielonych porad i konsultacji prawnych	rozwiązanie problemów prawnych dotyczących pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej

4. Udzielanie wsparcia psychologicznego pełnoletnim wychowankom pieczy zastępczej	• udzielanie porad psychologicznych • kierowanie na terapie psychologiczne	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii • ośrodki pomocy społecznej	• liczba osób korzystających z porad psychologicznych • liczba skierowań na terapie psychologiczne	• podniesienie samooceny pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej, wykształcenie u nich umiejętności radzenia sobie ze stresem, redukcja niepokoju, długotrwałego obniżenia nastroju oraz zaburzeń lękowo-depresyjnych, poprawa zdolności tworzenia więzi.
5. Organizowanie szkoleń/ warsztatów/ treningów, mających na celu usamodzielnienie się życiowe i zawodowe pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej	• konsultacje z doradcą zawodowym • prowadzenie treningów ekonomicznych • prowadzenie warsztatów dotyczących prowadzenia gospodarstwa domowego	• Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie • organizacje pozarządowe • firmy szkoleniowe	• liczba osób korzystających z konsultacji doradcy zawodowego • liczba konsultacji odbytych przez doradcę zawodowego • liczba zorganizowanych szkoleń/warsztatów • liczba osób korzystających z poszczególnych szkoleń/ warsztatów/ treningów	• wzrost samodzielności życiowej i zawodowej pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej • określenie planu działania dla każdego ze zgłaszających się pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej

Źródło: opracowanie własne.

BIBLIOGRAFIA

Badora S., Basiaga J., *Czynniki warunkujące rozwój zawodowy rodzin zastępczych*, „Praca socjalna”, nr 4/2011.

Kaim A., Gugniiewicz A., *Edukacja bez wykluczenia – ABC wsparcia dla dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. Informator dla nauczycieli i nauczycielek*, Wyd. Fundacja Przestrzenie Dialogu, Gdańsk 2007.

Kusio U., *Rodzina zastępcza jako środowisko wychowawcze: studium socjologiczne na przykładzie Lublina*, Wyd. UMCS, Lublin 1998.

Posłuszna-Owczarz M., Siedlecka A., Dzieciotowska I., Kiełt J., Bik M., *Problemy rodzin zastępczych w opinii praktyków*, „Problemy opiekuńczo-wychowawcze”, nr 6/2010.

Szlendak T., *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, różnicowanie*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010.

NETOGRAFIA

<http://www.rodzinazastepcza.org/content/view/42/35/>, [26.01.2012].

Matysik B., *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, http://samorząd.infor.pl/temat_dnia/artykuly/521099,ustawa_o_wspieraniu_rodziny_i_systemie_pieczy_zastepczej.html, [25.01.2012].

SPIS DIAGRAMÓW

DIAGRAM 1 Formy pieczy zastępczej w Polsce	7
DIAGRAM 2 Zestawienie problemów rodzin zastępczych.....	16
DIAGRAM 3 Struktura organizacyjna rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie rybnickim	30
DIAGRAM 4 System wsparcia dziecka w pieczy zastępczej w powiecie rybnickim	32

SPIS TABEL

TABELA 1 Zestawienie typologii rodzin zastępczych	11
TABELA 2 Placówki opiekuńczo-wychowawcze dla dzieci i młodzieży w latach 2005-2013	19
TABELA 3 Rodziny zastępcze i dzieci w rodzinach zastępczych w latach 2005-2013	20
TABELA 4 Okres przebywania dzieci w INSTYTUCJONALNEJ pieczy zastępczej w powiecie rybnickim w roku 2014	21
TABELA 5 Wiek dzieci przebywających w INSTYTUCJONALNEJ pieczy zastępczej w powiecie rybnickim w roku 2014.....	22
TABELA 6 Przyczyny umieszczania dzieci w INSTYTUCJONALNEJ pieczy zastępczej w powiecie rybnickim w roku 2014	22
TABELA 7 Rodziny zastępcze w powiecie rybnickim w latach 2009-2014.....	23
TABELA 8 Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych w powiecie rybnickim w latach 2009-2014.....	24
TABELA 9 Okres przebywania dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie rybnickim w roku 2014	25
TABELA 10 Wiek dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie rybnickim w roku 2014.....	26
TABELA 11 Przyczyny umieszczania dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej w powiecie rybnickim w roku 2014.....	27
TABELA 12 Cele i zadania przewidziane do realizacji w ramach programu rozwoju pieczy zastępczej w powiecie rybnickim na lata 2015-2017.....	36
TABELA 13 Działania przewidziane do realizacji w ramach programu osłonowego przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej w powiecie rybnickim na lata 2015-2017.....	49